

מאמר מקורי

הגלימה השחורה והעיתונות הצהובה: יחסם של השופטים אל התקשורת בישראל

ענת פלג ורינה בוגוש*

תקציר

בשנים האחרונות השתנה הסגנון של סיקור המשפט בתקשורת העולמית והפך מדיווח חדשותי תמציתי על פסיקותיו של בית המשפט לדיווח מרכזי דעתי ומעורר מחלוקות (Haltom, 1998; Bybee, 2007; Gies, 2008). נטייה זו לא פסחה גם על התקשורת בישראל. בתגובה לשינוי זה פסקה מאמצע שנות התשעים מדיניות ה"עמימות התקשורתית" של הנהלת בתי המשפט, שהרחיבה את שירותי הדוברות שלה (כספי, 2007). מחקר זה ביקש לבדוק את השינויים שחלו בתפיסת התקשורת של השופטים בישראל ובעמדותיהם לגבי היחסים הרצויים עמה בעקבות תמורות אלה. המחקר מתבסס על ראיונות עומק עם 15 שופטים בדימוס ועם 15 שופטים מכהנים שרואיינו בין השנים 2005-2008, וביניהם שופטים מבית המשפט העליון ומבתי משפט המחוזיים. ממצאיו העיקריים של המחקר מצביעים על תהליך חדירתו של ה"היגיון התקשורתית" (Schulz, 2004; Stromback, 2008) לקהילת השופטים, שביטוייו המובהקים הם הגברת זרם ההדלפות מן הליבה של מערכת המשפט לתקשורת, למרות האיסור לקיים קשרים ישירים בין השופטים ובין התקשורת (כללי האתיקה לשופטים, 2007), על השלמה חדשה עם מקצת

* ד"ר ענת פלג (apeleg@netvision.net) היא חוקרת במחלקה למדעי המדינה/תקשורת באוניברסיטת בר-אילן. ד"ר רינה בוגוש (bogoch@gmail.com) היא מרצה בכירה במחלקה למדעי המדינה/תקשורת ובחוג המשולב למדעי החברה באוניברסיטת בר-אילן.

ממאפייניו המסחריים של סיקור המשפט בתקשורת וכן על עלייה בחשיבות המיוחסת למדיניותה התקשורתית של הנהלת בתי המשפט. ברם ממצאי המחקר מראים גם שהאתוס השיפוטי הפורמלי ביחס לתקשורת, הקובע שמירת מרחק מן התקשורת באמצעות כללים נוקשים, חזק עדיין בישראל יותר ממדינות המערב האחרות. אתוס זה בולם את הדירתו של ה"היגיון התקשורתי" לקהילת השופטים בהשוואה למצב בזירה הפוליטית.

מבוא

בשנים האחרונות חלה עלייה בנוכחותם של השופטים בזירה התקשורתית. מקצתם שפרשו לגמלאות הפכו באחת למרואיינים מבוקשים באמצעי התקשורת השונים, והם משמשים כפרשנים משפטיים למתרחש בזירה המשפטית התוססת בישראל.¹ לעתים, בניגוד למקובל בעבר, מתחילה השתלבותם של השופטים בשיח התקשורתי באורח סמוי עוד בימי כהונתם. למרות האיסור המפורש שבכללי האתיקה לשופטים (2007) בדבר מתן ריאיון עיתונאי, יש שופטים מכהנים המוכנים להשיב לשאלותיהם של העיתונאים בעילום שם, בדומה ל"גורמים הבכירים" המשמשים כמקורות לדיווחים הפוליטיים. תופעה זו גוברת במיוחד במהלך משברים משפטיים שבהם מוטחת בתקשורת ביקורת במערכת המשפט,² אך גם לקראת כינוסן של ועדות לבחירת שופטים, כאשר שופטים מדליפים מידע על המתרחש בלשכות הסגורות.³

תופעה חדשה זו, המגלמת בתוכה שילוב אינטרסים מוסדיים ואישיים של השופטים בפרסום בתקשורת, מעוררת תהיות בזירת השיח הציבורי.⁴ זאת בשל הפער בין התנהלותם התקשורתית העכשווית של השופטים ובין האתוס השיפוטי הוותיק (Davis, 1994), התובע ריחוק מן התקשורת לשם שמירה על עצמאותו של השופט והגנה על שיקול דעתו מפני לחציה של דעת הקהל. בתקשורת הישראלית גם נשמעה ביקורת על הסתירה בין התגובות הנזעמות של השופטים בתקשורת כלפי עצם הטחת הביקורת בשפיטה⁵ ובין הרטוריקה של השופטים בפסקי דין שבהם הם מטעימים את חיוניותה של הביקורת בתקשורת לתפקודם התקין של מוסדות השלטון (זר-גוטמן, 2006; פלג, 2006).

במאמר זה נבקש לבדוק את ההתפתחויות שחלו בתפיסת התקשורת של השופטים בישראל ובעמדותיהם לגבי השיח המתנהל בין השפיטה ובין התקשורת. נטען כי בקרב השופטים מתחולל תהליך של שינוי תפיסתי ביחס לתקשורת, אך תהליך זה מצומצם בהיקפו לעומת התמורות שחוללה התקשורת בהתנהלותם של השחקנים הפוליטיים (Mazzoleni & Schulz, 1999; Schulz, 2004; Stromback).

2008). וזאת משום שהמאפיינים המוסדיים והערכיים של השפיטה בישראל מעצבים את המדיניות התקשורתית של הנהלת בתי המשפט יותר מן התמורות המתחוללות בסביבה התקשורתית והחברתית שבה הם פועלים. עם זאת נדגיש כי התפשטות התקשורת החדשה בזירה המשפטית פוגמת באחידות שאפיינה את גישת השופטים בעבר כלפי התקשורת (Davis, 1994), וגובר התסכול במערכת בעטייה של המדיניות התקשורתית של קברניטיה.

המאמר מתבסס על שני מקורות מידע: ראיונות עומק וניתוח פסקי דין. בראיונות העומק שנערכו בין השנים 2005-2008 רואיינו פעמיים 30 שופטים: 15 שופטים בדימוס משלוש הערכאות (בית המשפט העליון, בית המשפט המחוזי ובית משפט השלום), שבתקופת כהונתם פעלה התקשורת המסורתית בישראל, ו-15 שופטים מכהנים בבתי משפט השלום ובבתי משפט מחוזיים המתמודדים עם ה"תקשורת החדשה". בין היתר נבדקו ההבדלים בין עמדותיהם של השופטים בדימוס ובין עמדותיהם של השופטים המכהנים ביחס לסגנון של סיקור המשפט בתקשורת הישראלית העכשווית וביחס למותר ולאסור בקשרים שבין השפיטה ובין התקשורת במציאות התקשורתית הנוכחית. נוכח השינויים המואצים והנמשכים בהתנהלותה של התקשורת החדשה, המסקרת את המשפט בישראל, נבדקו גם התמורות שחלו בעמדות הנחקרים בסוגיות אלה בין שתי נקודות הזמן שבהן נערכו הראיונות. בנוסף לכך מופו השינויים שחלו בפסיקה הכתובה העוסקת בסגנון של סיקור המשפט בתקשורת הישראלית בהתבסס על ניתוח כל פסקי הדין העוסקים בסוגיה זו ואשר ניתנו מקום המדינה ועד סוף 2008.

המאמר בנוי מארבעה פרקים. בפרק הראשון נפרסים הרקע התאורטי וסקירת ספרות המחקר, והוא נועד להעניק פרספקטיבה מושגית לממצאי המחקר באמצעות הצגת טיעוניהם העיקריים של חוקרי ההתפתחויות שחלו בסגנון של סיקור המשפט בתקשורת וביחסים שבין השופטים ובין המדיה בעולם המערבי. בפרק השני מפורטות שיטות המחקר האיכותניות שנבחרו למחקר זה ופרטי המדגם. בפרק השלישי מוצגים ממצאי המחקר, והוא נחלק לשלושה חלקים: (א) בחינת ההתפתחות בעמדות השופטים השונים ביחס לסגנון של סיקור המשפט בתקשורת הישראלית וביחס לתפקיד התקשורת בבית המשפט; (ב) הצגת עמדות השופטים שהשתתפו במחקר בסוגיית יחסי הגומלין המוסדיים והאישיים שבין השופטים ובין התקשורת; (ג) ניתוח הפסיקה העוסקת בסגנון של סיקור המשפט בתקשורת הישראלית מאז קום המדינה ועד סוף 2008. בפרק הרביעי מובאים הדיון בממצאים ומסקנות המחקר, וכן יש בו אַצְבָּעָה (דאיקסיס) על הזיקה בין תפיסות השופטים שרואיינו למחקר זה ובין ממצאי מחקרים שדנו בשינוי בהתנהלותם של השחקנים המרכזיים במוסדות פוליטיים בתגובה לסיקור תקשורתי בולט ומתמשך.

רקע תאורטי וסקירת ספרות

בספרות המחקר העוסקת ביחסי הגומלין שבין השופטים ובין התקשורת (Davis, 1994; Haltom, 1998; Staton, 2004; Gies, 2005, 2008; Malleon, 1999) לזיקה בין העלייה בנוכחותם של השופטים בזירה התקשורתית ובין המהפכות שחלו בתחום המשפט והתקשורת בעולם המערבי. מהפכות מקבילות אלה התרחשו גם בישראל. החל בסוף שנות השבעים התחולל בתחום המשפט בישראל תהליך אקטיביזם שיפוטי ומשפוט החיים החברתיים (גלנור, 2004), משהתערב בית המשפט בתחומים שבעבר נחשבו מחוץ לסמכותו. מדיניות זו הובילה לתפיסה כי בית המשפט הוא המוסד הראוי לטפל בכל מחלוקת, וכי אף לעתים הוא מהווה תחליף למנהיגות פוליטית (אבניאלי, 2001).

גם בתחום התקשורת התרחשה מהפכה, שראשיתה בסוף שנות השמונים, והיא מתבטאת בהרחבה כמותית של אמצעי התקשורת ובשינויים ערכיים במקצוע העיתונות. בשנים אלה נפתחו ערוצי טלוויזיה מסחריים והטלוויזיה בכבלים, והעיתונים היומיים הקימו אתרי אינטרנט. עקב העלות הגבוהה של ההרחבה הטכנולוגית החדשה וחילופי דורות בקרב בעלי ההון המחזיקים באמצעי התקשורת, חל שינוי בשגרות העבודה העיתונאית. כמו בכל העולם המערבי גם התקשורת הישראלית החדשה (Peri, 2004) נתפסת היום כעסק כלכלי, ויש הטוענים ששיקולי רווחיות חדרו לשיקול הדעת העיתונאי (לימור וגבל, 2002). התחרות על המדרג ("רייטינג") גברה, ועמה התחרות על מהירות הדיווח ועל היכולת לספק לנמען סיפורים בעלי ערך חדשותי, דרמטי, רגשי, אישי ו"צהוב", הנתפס כמענה לצרכיה המסחריים של התקשורת (שנער ומשה, 1996).

לטענת חוקרי סיקור המשפט בתקשורת המערבית (Malleon, 1999; Gies, 2008), במהלך מהפכות מקבילות אלה בתחום המשפט ובתחום התקשורת התעצם העניין החדשותי של התקשורת בבית המשפט, שהרחיב את תחומי עיסוקו אל עבר ליבת המתחים בחברה. הליכי המסחור בתקשורת מוצאים את ביטויים בשינויים בסגנון של סיקור המשפט בתקשורת, שהפך מדיווח חדשותי תמציתי על פסיקותיו של בית המשפט לנושא חדשותי מרכזי ומעורר מחלוקות (Haltom, 1998; Sauvageau et al., 2006; Gies, 2005, 2008). במהלך התרחשויות אלה התרחב גם תפקידו של עורך הדין אל עבר הזירה התקשורתית, והוא נדרש להגן על לקוחותיו גם במדיה (Wilkinson & Schulman, 2003). ב"תקשורת החדשה" נערך אפוא הליך שיפוטי מקביל בתקשורת, כאשר התובע מזה והסנגור מזה מפרסמים את עמדתם בתקשורת, ותפקיד השיפוט נמסר לעיתונאי ולציבור הרחב (Fox & Van-Sickel, 2007).

לטענת החוקרים, השינויים הסגנוניים הבולטים שחלו בסיקור המשפט ב"תקשורת החדשה" ובהתנהלותם התקשורתית של הצדדים בהליך המשפטי כפו על השופטים לצמצם את ריחוקם מן התקשורת ולשנות את מדיניות ה"עמימות התקשורתית", שאפיינה את מוסד השפיטה בעבר (כספי, 2007; Bybee, 2007), ולהגיב על המתפרסם. לצורך בדיקת הזיקה שבין התמורות המתחוללות ביחסה של התקשורת החדשה לבית המשפט ובין השינויים בתפיסת התקשורת של השופטים בישראל נציג בהמשך הפרק את תמצית ספרות המחקר העוסקת הן בהתפתחויות במאפייניו של סיקור המשפט בתקשורת החדשה הן בשינויים בהתנהלותם התקשורתית של השופטים בעולם המערבי.

מאפייני סיקור המשפט בתקשורת

אחד המאפיינים של הסיקור של בתי המשפט ב"תקשורת החדשה" הוא העלייה הכמותית בעיסוק התקשורתית בתחום המשפט בכלל ובנעשה בבית המשפט העליון בפרט (בוגוש והולצמן-גזית, 2009; Sauvageau, Schneiderman & Taras, 2006). ואולם הרחבת סיקור המשפט בתקשורת החדשה והשינויים במוקדי הסיקור החדשותי של המשפט לא העמיקו את הדיון הציבורי בנושאים משפטיים (Brown, 2003). בדומה לסיקור התקשורת של מוסדות אחרים בחברה, במחקרים על סיקור המשפט בתקשורת בארצות הברית (Bennet, 1998; Haltom, 1998; Rhode, 1999) זוהו המאפיינים הבאים:

- (1) פישוט: העדפת דיווח על ידוענים (סלבריטאים) ועל שערוריות מין והפחתה של הדיווח המעמיק; בתחום המשפט התופעה באה לידי ביטוי בדיווחים משפטיים תוצאתיים במושגי רווח או הפסד תוך כדי התעלמות או צמצום יתר בדיווח על העקרונות המשפטיים שמאחורי ההחלטות השיפוטיות.
- (2) דרמטיזציה: העיתונאים מחפשים את הדרמה במשפט, והם מרבים בתיאורים עסיסיים המעוררים רגש ועניין. נטייה זו מתעצמת במקביל לתחרות בין העיתוננים על שוק הנמענים, שכן כל סיפור צריך להיות גדול וסנסציוני מקודמו כדי ללכוד את תשומת לבו של הקהל האדיש.
- (3) האנשה (פרסונליזציה): רכיב סגנוני זה מתייחס להפיכת סכסוכים משפטיים מורכבים לסכסוכים בין בני אדם. אחד הביטויים של מאפיין סגנוני זה הוא ביקורת אישית כלפי השופטים והצדדים במשפט.

- (4) מהירות: הכתב המשפטי מתמודד עם הקרבה בין מועד התרחשותו של האירוע המשפטי לבין מועד מהירות החדשות או מועד הפרסום בעיתון. התוצאה של לחץ הזמן של העיתונאי באיסוף החומר ובעיבודו היא העדפתו לסקר את האירוע סיקור נקודתי ושטחי ולא להציג ניתוח מעמיק של מסמכים משפטיים. וכל זאת הגם שקריאה מהירה של חומר משפטי חוללה לא פעם שגיאות של ממש בדיווח (Greenhouse, 1996).
- (5) נגישות: מידת הנגישות אל הצדדים למשפט מעצבת את סגנון הסיקור התקשורת. אמנם התקשורת מעדיפה, בדרך כלל, מקורות רשמיים לסיקור המשפט, ואולם נאשמים בעלי הון או מפורסמים נגישים יותר לתקשורת, והם נעשים מוקד הדיווח.
- (6) ביקורת וציניות: הביקורת וחוסר האמון והיחס הציני כלפי המוסדות החברתיים הם ממאפייני התקשורת החדשה (Cappella & Jamieson, 1997). סוגיית הימצאותו של ממד זה בסיקור המשפט בתקשורת שנויה במחלוקת. יש הטוענים שממד סגנוני זה נעדר מן הדיווחים על מערכת המשפט גם בתקשורת העכשווית (בוגוש והולצמן-גזית, 2009; Hetherington & Smith, 2007). לעומתם, גיס (Gies, 2005) טוענת כי מאז החלו בתי המשפט לפסוק בכל מחלוקת ציבורית העומדת בפניהם, לרבות עניינים שנפתרו בעבר בזירת השיח הציבורי בלא העמדה לדין, היו השופטים חשופים יותר לביקורת במדיה. לטענה זו שותפה זר-גוטמן (2006), המציינת כי מאמצע שנות התשעים התגברה הביקורת האישית והמוסדית בתקשורת הישראלית על השפיטה. מנגד, סומר (2007) טוען כי מורשתו האקטיביסטית של נשיא בית המשפט העליון פרופ' אהרן ברק לא עמדה מעולם לביקורת ולדיון ציבורי ממשי בישראל. וזאת בין היתר בשל דה-לגיטימציה תקשורתית, ובמידה מסוימת גם אקדמית, של היחידים שהעזו לבקר את משנתו ושל מי שהציע להצר במידה ניכרת את ההרחבה שיצר לעצמו בית המשפט העליון.
- (7) עירוב בין עובדה לדעה: פרי (Peri, 2004) טוען שטשטוש הגבולות בין העובדה לדעה אופייני לתקשורת הכתובה בישראל מאז שנות השמונים, וכי הוא נולד מן הצורך למשוך את צופי הטלוויזיה לעיתון המסורתי. לדעת החוקרים בייבי וגיס (Bybee, 2007; Gies, 2008), ממד זה כולט גם בסגנון של סיקור המשפט בתקשורת החדשה, והוא מהווה מאבק חשוב בין דרכי חשיבה מתחרות על בתי המשפט, שבעקבותיו המשפט נעשה פשוט ומובן יותר לציבור. יחד עם זאת, תחום המשפט מתרחב בתקשורת,

ועיתונאים חסרי השכלה משפטית פורמלית תורמים באמצעות הדיון הדעתני על המשפט להחרפת המתח בינם ובין מערכת המשפט, שבה שולטת התפיסה שמחויבות לאמת, לאובייקטיביות ולניטרליות היא היעד העיתונאי.

בספרות המחקר העוסקת בניתוח השיח שבין המשפט ובין התקשורת נטען כי המאפיינים הסגנוניים שנסקרו לעיל, המוכרים מסיקור מוסדות פוליטיים בתקשורת החדשה, מחוללים קשיים הן בשיקוף המסר המשפטי בתקשורת הן בשיח העכשווי שבין השופטים לתקשורת בעולם המערבי. להגדרת הקושי הייחודי בשיח בין השפיטה ובין התקשורת החדשה יובאו להלן עיקר הטענות המחקריות בנושא רחב זה.

השיח שבין המשפט לתקשורת

לדעת חוקרים רבים (Ericson, 1996; Nobles & Schiff, 2000; Fox, Van-Sickel & Steiger, 2001), הניגודים בין ההליכים המשפטיים האטיים והשפה המשפטית, שהיא מאופקת ומורכבת מהנמקה לוגית מפורטת, ובין מאפייניה של השפה התקשורתית, שהיא קצבית, מחפשת עימות ומבקשת לעורר יצרים ורגש אצל הנמען, מחוללים קושי בשיקוף מסרי המשפט בתקשורת. החוקרים חלוקים בדעותיהם באשר לשאלה אם לנוכח פערים אלה אפשר לנהל שיח בין המשפט ובין התקשורת ובאשר להיקפו ולהשפעתו של השיח הקיים על משמעות המשפט בחברה. מקצת מן התאורטיקנים הפוסט-מודרניים (Fiske & Glyn, 1995; Sherwin, 2000; Brown, 2003) מתריעים מפני הסכנה הצפויה למהות ההליך המשפטי מן הטשטוש בין סחרור הדימויים סביב בית המשפט בתקשורת ובין ההליכים המשפטיים במציאות. לדבריהם, התקשורת, ובמיוחד הטלוויזיה, מייצרת מציאות המתעמתת עם האמת הרשמית והמרחיקה את השיפוט מן המרחב הרשמי והמוסדי אל המרחב הפופולארי. מנגד, גיס (Gies, 2005) וג'ורייץ' (Joyrich, 2006) סבורים כי המתח והתחרות בין המשפט ובין התקשורת בשיח הציבורי מייצרים יתרונות רבים דווקא, כמו עידוד ביקורת לגיטימית על המשפט בתקשורת. לשיטתם, השיח בין המשפט ובין התקשורת הוא הרחבה של תחום המשפט בחברה. אחד החוקרים, המקשר בפירוט רב בין מאפייני השיח שבין המשפט והתקשורת החדשה ובין תפיסת התקשורת של השופטים, הוא הלטום (Haltom, 1998). גישתו של חוקר זה תהווה אחד מאדניו התאורטיים של ניתוח ממצאי ראיונות העומק עם השופטים בישראל במאמר זה.

הלטום טוען שקיימות שתי גישות משלימות לניתוח הדיאלוג שבין המשפט לתקשורת. הגישה האחת היא גישת ה"מבט מבפנים", המייצרת ציפיות לאידאליים

מקצועיים ולנורמות גבוהות בשני המגזרים. נקודת המבט הזאת מניחה שהשופטים מורמים מעם ומונעים רק לפי הגינותם ולפי החוק, ושהתקשורת שואפת לדיוק ולאובייקטיביות בהעברת המידע לציבור. לפי גישה זו, הקהל - הנמענים - קשוב למערכת המשפט ומתעניין בה. התוצאה היא אפוא זרימה של מידע אובייקטיבי ומדויק מן המשפט ההוגן אל הקהילה התקשורתית ואל הציבור הרחב. הגישה האחרת, גישת ה"מבט מבחוץ", היא תפיסה ביקורתית של הפעילות המשפטית והתקשורתית. לשיטתה, הקהל אינו מתעניין במערכת המשפט ואינו מקבל מידע מספק באשר לפעילותה. זרימת המידע אליו היא דו-שלבית - מבית המשפט אל התקשורת, ומן התקשורת, המעוותת את המסרים עוד לפני היקלטותם בידי הנמענים, אל הציבור. לפי זה, השופטים אינם אוטונומיים, אלא הם אסטרטגים המעוניינים לכצר את מעמדו של בית המשפט.

הלטום מנסה לשלב את שתי הגישות וטוען שבמקרים שגרתיים מבחינה משפטית וחסרי ערך חדשותי המידע הזורם אל הציבור משקף את גישת ה"מבט מבפנים" בנוגע לשופטים ולעיתונאים. במשפטים בעלי מורכבות משפטית ודיוקן ציבורי גבוה בית המשפט מקפיד על רשמיות. גישת ה"מבט מבפנים" רואה ברשמיות הזאת מיומנות מקצועית, ואילו גישת ה"מבט מבחוץ" רואה בה אסטרטגיה מכוונת, המסתירה את שיקול הדעת שבבסיס ההחלטה. במשפטים בעלי חשיפה ציבורית רחבה מבטאת גישת ה"מבט מבחוץ" ביקורת דו-צדדית הן ביחס לשופטים הן ביחס לטענה כי התקשורת אובייקטיבית. לכן במשפטים מתוקשרים דווקא, הציבור לומד על ההליכים המשפטיים יותר משהוא לומד מסיקור משפטים רגילים, והוא חשוף לראייה ביקורתית על המשפט ועל התקשורת כאחד. הלטום טוען כי גם בעידן הנוכחי, השופטים, יותר מן העיתונאים, מעצבים את השיח בין המשפט ובין התקשורת. לטענה זו ביסוס במחקרים נוספים על אודות קשריה של השפיטה עם התקשורת.

יחסי שופטים-תקשורת

ההנחה הרווחת במחקר היא שככל שמתעצם הסיקור התקשורתי של כל המוסד החברתי, כך גדלה השפעת המדיה על התנהלותם של שחקניו המרכזיים. מקצת מחוקרי התקשורת הפוליטית, כמו כספי (2007), מזולני ושולץ וכן וסטרומבק (Mazzoleni & Schulz, 1999; Stromback, 2008), מצדדים בגישה המקסימליסטית ביחס להשפעתם של אמצעי התקשורת על מוסדות פוליטיים. הם מציבים זה מול זה את מאפייני הפוליטיקה החדשה ואת מאפייניה של התקשורת ומבליטים את משקלם המכריע של אמצעי התקשורת בזירה הפוליטית. לגרסתם, במקביל להתפשטות התקשורת וחדירתה ללב הפוליטיקה, מאמצים השחקנים הפוליטיים

את ה"היגיון התקשורתי" בניסיון להגביר את חשיפתם במדיה. המונח "היגיון תקשורתי" כולל את סך הערכים, המטרות, הלחצים, האילוצים ושגרות העבודה של התקשורת. לשיטתם של חוקרים אלה, ה"היגיון התקשורתי" הפך ללב ההליך הפוליטי עצמו, והוא המעצב חלק ניכר מן החיים הפוליטיים והחברתיים שמעורבים בהם פוליטיקאים, יועצי תקשורת, עיתונאים והציבור ככלל.

מנגד, שרוט וספרנגר (Schrott & Spranger, 2006) טוענות כי היקף השינויים שמחוללת התקשורת במבנים חברתיים תלוי במאפייניהם המוסדיים יותר משהוא תלוי בהיקף סיקורם בתקשורת. חוקרות אלה בדקו את הליך האימוץ של ה"היגיון התקשורתי" במוסדות העוסקים בניהול משא ומתן בשווייץ ובוותיקן. הן מצאו שלמרות הסיקור המסיבי, בגופים בעלי רמת מיסוד גבוהה, שקיפות ציבורית מוגבלת והיעדר גוף נוסף וחלופי לפעילותם, קטנה השפעת המדיה על המוסד. יש לציין כי על אף היבול הרב של מחקרים הבוחנים את הזיקה בין חדירת התקשורת לספירה הפוליטית ובין התנהלותם של נבחרים הציבור ואת הקשר שבין עיתונאים ובין מקורותיהם בצמרת החקיקה והממשל, תשומת לב מועטה ביותר יוחדה לסוגיות אלה במערכת המשפט. במאמר זה נבדוק לראשונה את אופן החדירה של ההיגיון התקשורתי לשפיטה בישראל. לצורך בחינה משווה בין התנהלותם התקשורתית של השופטים בישראל בעידן התקשורת החדשה ובין זו של עמיתיהם בעולם המערבי יובאו עיקריהם של ממצאי המחקר הקיים באשר ליחסי שופטים-תקשורת, ובו שני היבטים: יחסי הציבור של מערכת בתי המשפט ויחסי השופטים כפרטים עם התקשורת.

מחקרים על יחסי הציבור של מערכת בתי המשפט בעולם החוקרים תמימי דעים שלשופטים, כמו לשחקנים מרכזיים בגופים פוליטיים אחרים, יש עניין ומטרה במניפולציה על התקשורת כדי לבצר את כוחו של בית המשפט ואת השפעתו על נושאי המדיניות. מטרה זו מושגת בפעילות ממסדית גלויה של דוברות בתי המשפט ובפעילות "מאחורי הקלעים" של השופטים עצמם. סטטון (Staton, 2004) מסביר ששופטים ברחבי העולם מושפעים מעידן המידע ומן הנטייה הבין-לאומית לתגבור השקיפות הפוליטית והמשפטית. על כן כמעט בכל בית משפט חוקתי יש מחלקת יחסי ציבור, העוסקת בהפצה של פסקי דין לעיתונות ובפרסומם באתר האינטרנט הרשמי וכן במתן תגובות למתפרסם בתקשורת או לשאלות המופנות אל השופטים. ברם, טוענים החוקרים, רוב המידע הנגיש של דוברות בית המשפט אינו מעורר עניין ציבורי ותקשורתי נרחב (Olson & Huth, 1998; Staton, 2004).

נוסף על זיהוי אדישותו של הקהל מבחינים החוקרים גם בקשיים הפנימיים שבניהול מערכת יחסי הציבור בבתי המשפט ובגיבוש מדיניות תקשורתית ברורה. לדעתם, הקשיים נובעים ממגבלות האתוס השיפוטי ומדימויי האוטונומיה והריחוק מן התקשורת שבית המשפט מבקש לייצר. בתקנוני האתיקה של השופטים בעולם הדמוקרטי (Rotunda, 2001) חל איסור על שופטים להתראיין בתקשורת באשר לתיקים מתנהלים. הסברה הרווחת היא שריאיון עם שופט פעיל בתקשורת יפגע בשלמות ובסופיות של ההחלטה המשפטית. רוטונדה (לעיל) וגם גיס (Gies, 2008) סבורים כי איסור זה מקשה את ניהולה של מדיניות יחסי ציבור אפקטיבית בתקשורת העכשווית, המעוניינת בפרסונליזציה של הבעיות הנידונות בשיח הציבורי.

מלבד מגבלות האתיקה המוטלות על שופטים, החוקרים טוענים כי גם הרגשת עליונות הידע של השופטים (Davis, 1994; Beck, Bonss & Lau, 2003) ויחסה השלילי של המערכת כלפי ממד הביקורת בתקשורת החדשה מקשים על השופטים לגבש מדיניות תקשורתית. שני מחקרים מאששים טענות אלה. גיס (Gies, 2005) מצאה שהשופטים בהולנד סבורים כי אין להתיר לאנשי המקצוע בתחום יחסי הציבור לגבש את מדיניות יחסי הציבור של בית המשפט, וכי יש להטיל תפקיד זה על השופטים בלבד. לטענתה, גישה זו של מערכת המשפט כלפי אנשי המקצוע בתחום יחסי הציבור משקפת תפיסה הגמונית, המדגישה את עליונות הידע המשפטי המקצועי על הידע של מי שאינו משפטן והמייצרת מתחים. במחקרו (של קוסר, 2007) (Kosar, 2007) נמצא שבתי המשפט באירופה, בשונה ממוסדות שלטון אחרים ביבשת, תופסים את הביקורת הציבורית כאיום על עצמאותם המוסדית, ולפיכך הם מגלים כעס על שגרות העבודה העיתונאית וחרדה מהן. כדי להתמודד עם פערים תפיסתיים אלה יש בארצות הברית, בקנדה ובאירופה כנסים שנתיים משותפים שמארגנים הנהלות בתי המשפט וגופי תקשורת לשופטים ולעיתונאים, ובהם המשתתפים דנים בדרכים לריכוך המתח שבין שתי הפרופסיות (Robben, 2004; McLaughlin, 2004).

יחסי הציבור של הנהלת בתי המשפט בישראל

עד לשנת 1996 פעלה מחלקת דוברות משותפת אחת להנהלת בתי המשפט ולמשרד המשפטים. בעקבות ניגודי עניינים והתרחבות סיקור המשפט בתקשורת, מונה דובר מיוחד גם למערכת המשפט. בשנת 1998 הוקמה ועדה (ועדת צור) כדי לבחון את תחום ההסברה והדוברות במערכת בתי המשפט בישראל.⁶ מן הדוח שפרסמה הוועדה בשנת 1999 אפשר ללמוד על הקשיים בגיבוש מדיניות יחסי הציבור של בית המשפט. הדוח משקף את רצונם של השופטים שישבו בוועדה

לנקוט גישה אקטיבית יותר מול התקשורת בשימת לב למגבלות האתוס השיפוטי ובשמירה על הגמוניה מלאה של השופטים בעיצוב המסר. בשנים שעברו מאז דוח ועדת צור (צור, 1999) התרחבה מחלקת הדוברות של הנהלת בתי המשפט בישראל, והיום היא מונה שמונה עובדים, מהם דוברי מחוזות המופקדים על בתי המשפט בכמה אזורים. הדוברות מיידעת את העיתונאים מדי יום ביומו על החלטות שיפוטיות שלפי דעתה יש בהן עניין ציבורי ומעדכנת את הכתבים בדבר לוח הזמנים של בית המשפט ובדבר מועדי שימוע של החלטות חשובות המתפרסמות במהירות באתר האינטרנט הרשמי של הנהלת בתי המשפט. בנוסף לשינויים אלה ולמרות האיסור לקיים ראיונות עם השופטים עד לפרישתם, בכללי האתיקה לשופטים בישראל (2007) מסתמנים ריכוך והגמשה של איסור גורף זה בנסיבות חירום. בסעיף 39(ג)+(ד) בפרק 8, "שופט ואמצעי תקשורת", של הכללים נקבע כי שופט רשאי להגיב לתקשורת מיד וישירות, אם היעדר תגובה מיידית עלול לגרום נזק בלתי הפיך. לאחר התגובה הראשונה יופקד המשך הטיפול בידי הדובר. בשל חוסר היכולת לראיין שופטים מכהנים מוגבלת גם יכולתו של המחקר המדעי לבדוק את מהות קשריהם הישירים של השופטים עם התקשורת.

מחקרים על יחסים ישירים בין שופטים ובין התקשורת

אחד החוקרים של הליך עשיית החדשות (Gans, 1979) השווה את היחסים שבין עיתונאים למקורותיהם לריקוד שבו המקורות הם המובילים. דרשל (Drechsel, 1987) ודייוויס (Davis, 1994), שערכו את המחקרים המקיפים ביותר על יחסי השופטים עם התקשורת בארצות הברית, טוענים כי השופטים מובילים ואף מעצבים את צעדי הריקוד עם הכתבים המסקרים את פועלם. לטענתם, אף כי השופטים מסרבים ליטול חלק בהליך התקשורת בשל מגבלות אתיות, והם אינם מתראיינים כל עוד הם משמשים בתפקידם, אין להסיק מכך על היעדר מוחלט של מעורבותם התקשורתית.

לגרסתם של חוקרים אלה, מה שנראה כמחסור באסטרטגיה תקשורתית הוא בפועל הדרך שבאמצעותה השופטים שולטים במסרים המתפרסמים בתקשורת על אודותיהם. לדבריהם, בהיעדר ראיונות ישירים "נאלצת" התקשורת להסתמך על המסמכים שהכין בית המשפט, וכך מועצמים דימויי המקצועיות והאוטונומיה שמבקש מוסד חברתי זה להדגיש. כשבדק דרשל בדיקה כמותית את הקשר בין השופטים ובין העיתונאים, מצא ש-97% מן השופטים דיווחו על קשר אישי עם עיתונאים מאז מינויים. בנייתוח המניעים לשיתוף הפעולה של השופטים עם התקשורת נמצא שהשופטים מדגישים את הסיבות הציבוריות לשיתוף הפעולה,

ולא את הסיבות האישיות. עם הסיבות הציבוריות כללו השופטים את המחויבות לזכותו של הציבור לדעת ואת המחויבות לבניית אמון הציבור במערכת. השופטים ייחסו חשיבות משנית למניעים האישיים בקשר עם התקשורת: רצון להיבחר שוב למשרתם או רצון להיראות בציבור ופחד מעוינות התקשורת אם יתבדלו ויתרחקו ממנה. ברם, לטענתם של דרשל ושל דייוויס, המטרה הנוספת לניהול שיחות רקע עם כתבים היא העמקת השליטה בתכנים המתפרסמים בתקשורת על השופטים ועל בית המשפט; שכן מחד גיסא, השיחות נערכות "אוף-דה-רקורד", ועל תוכן אסור לכתבים לדווח, ומאידך גיסא, במהלכן של שיחות רקע אלה השופטים מפנים את הכתבים להחלטות או להליכים התורמים לביצור הדימויים של המקצוענות והעצמאות השיפוטית. באורח זה, בשל חוסר היכולת לצטט מן הנאמר בשיחות הרקע, הופכים המסמכים המשפטיים למרכז הדיווחים בתקשורת ותורמים להטמעה בציבור של הדימויים הרצויים לשפיטה.

ממחקרו של דרשל גם עולה שהטרזניה העיקרית של 75% מן השופטים נגד העיתונות המסקרת היא על אי-דיוק בדיווח. עם זאת, השופטים אינם עושים דבר נוכח אי-דיוקים בתקשורת, ואין הם מתלוננים בפני בכירים במערכות התקשורת ומביעים רצון לשיתוף פעולה עם התקשורת.

בישראל לא נערכו מחקרים מקיפים בסוגיות הקשורות ביחסי השפיטה והמדיה, למעט עבודת התזה של אחת מכותבות מאמר זה (פלג, 2006), שמקצת מממצאיה לגבי נקודת הזמן הראשונה שבה נעשה המחקר יובאו בפרק הממצאים בהמשך. מאמר זה תורם לחסר מחקרי זה ומרחיב את ענף המחקרים הדין ביחסייהם של מוסדות חברתיים והאליטות עם התקשורת החדשה, והוא מאיר את הזיקה בין שינויים חוץ-משפטיים חברתיים ותרבותיים ובין תחום המשפט בחברה.

מתודולוגיה

כדי לעקוב אחר התמורות במהלך השנים בתפיסת התקשורת של השופטים ובמתווה יחסיהם עם המדיה בישראל אימץ מחקר זה שתי שיטות מחקר איכותניות: ראיונות עומק וניתוח טקסטים משפטיים. יצוין כי לפי אחת הטענות המרכזיות במחקר האיכותני, ראיונות עומק עם בעלי התפקידים המרכזיים במערכת הנחקרת משמשים שיטה מתאימה לתיאור התהליכים החברתיים ולהבנתם יותר משאלונים סטטיסטיים (שקדי, 2003; Gudmundsdottir, 1995). נוסף על זה, חשיפת הנרטיב העולה מניתוח הטקסטים הכתובים תורמת במיוחד לביאור מצבי עמימות, מתח ודילמות (שקדי, 2003). לכן מתאימה גם שיטת מחקר איכותנית זו לניתוח השיח שבין המשפט ובין התקשורת.

ראיונות עומק

לצורך המחקר קיימנו ראיונות עומק עם 15 שופטים בדימוס ועם 15 שופטים מכהנים. הראיונות נערכו בשתי נקודות זמן. 7 בקהל השופטים בדימוס שישה שופטי בית המשפט העליון בדימוס, שישה שופטי בתי משפט מחוזיים ושלושה שופטי בתי משפט השלום. שמונה מן השופטים המכהנים שהשתתפו במחקר הם שופטי בתי משפט מחוזיים, ושבעה הם שופטי בתי משפט השלום. בעת קיום הראיונות, לחמישה מן השופטים המכהנים היה ותק שיפוטי בין כ-20-25 שנים, לחמישה היה ותק שיפוטי בין כ-10-15 שנים, ולחמישה היה ותק שיפוטי בין כשלוש-תשע שנים. כל השופטים שהשתתפו במחקר הם בעלי ניסיון בפסיקה במשפטים בעלי פרופיל ציבורי גבוה, או כאלה שפרסמו החלטות הקשורות לתפקוד התקשורת בסיקור המשפט. השופטים נשאלו על משימתה של התקשורת בבית המשפט, על הערכתם את סיקור ענייני המשפט בתקשורת הישראלית, על עמדתם בנוגע לדרכי ההתמודדות של הנהלת בתי המשפט עם הביקורת על שופטים בתקשורת הישראלית ועל דעתם בנוגע למצוי ולרצוי בקשרי שופטים-תקשורת.

השופטים המכהנים הסכימו להתראיין בסוגיות אלה, על אף האיסור הפורמלי להתראיין לצורכי מחקר, בשל היכרותם את המחברת הראשונה של מאמר זה, ששימשה ככתבת לענייני משפט ב"קול ישראל", ובשל החשיבות שייחסו לנושא המחקר. עם זאת הם התנו את שיתוף הפעולה שלהם בפרסום הריאיון בעילום שם. גם במחקרים הקודמים והיחידים שנעשו בעולם המערבי, ושבהם התראיינו שופטים מכהנים (Drechsel, 1987; Davis, 1994; Gies, 2005), הובאו מובאות מדבריהם בעילום שם, לעתים אף בהימנעות מציון הערכאה שבה הם מכהנים. במאמר זה נזהה את הערכאה שאליה מוסיף השופט המכהן המצוטט ונציין את מועד הריאיון. הפרוטוקולים המלאים של הראיונות שערכנו עם השופטים בדימוס ועם השופטים המכהנים שמורים בדינו.

יש לציין כי נראה שהשופטים המכהנים שהתראיינו בעילום שם הרגישו משוחררים לבטא עמדות לא ממסדיות בסוגיות רגישות, יותר מעמיתיהם השופטים בדימוס שהתראיינו בשם מלא. חולשה מתודולוגית זו תזכה להתייחסות בניתוח ממצאי ראיונות העומק. חולשה נוספת במחקר נובעת מסיורכם הגורף של שופטים מכהנים בבית המשפט העליון להתראיין למחקר גם בעילום שם. עם זאת, בנקודת הזמן השנייה של המחקר, בין השנים 2007-2008, התראיינו מיד לאחר פרישתם שלוש שופטי בית המשפט העליון שכיחנו בבית המשפט העליון בנקודת הזמן הראשונה במחקר, והם הנשיא בדימוס פרופ' אהרן ברק, השופט בדימוס אליהו מצא ושופט נוסף מערכאה זו שעמד על כך שדבריו יצוטטו

בעילום שם. מכאן שניתן ייצוג גם לדעותיהם של שופטים שכיהנו בבית המשפט העליון בעידן ה"תקשורת החדשה" בישראל. יש להדגיש כי מלבד "פתיחת" דלתות הלשכה הנעולות של השופטים המכהנים, המחווים דעתם לראשונה במאמר זה על יחסיהם עם התקשורת מעבר לעמדות ההצהרתיות הניתנות בפסקי הדין, העניק התפקיד המקצועי של המחברת הראשונה של מאמר זה גם זווית קרובה ביותר של התבוננות באסטרטגיות התקשורתיות של השופטים וביחסיהם הלא ידועים עם התקשורת כפרטים. יתרון זה מוכר גם בספרות על המחקר האיכותני, המדגישה את חשיבות הקשר ההדוק בין החוקר ובין מושא החקירה והכרתו את עולם הנחקר (Sciarra, 1999; Lincoln & Guba, 2001).

ניתוח פסקי דין

במחקר נותחו כל פסקי הדין של בתי המשפט לסוגיהם ברחבי הארץ שניתנו מאז קום המדינה ועד שנת 2008 ושעסקו בסגנון של סיקור המשפט בתקשורת. פסקי דין אלה אותרו בחיפוש במאגרי המידע "תקדין" ו"נבו" ובאתר הרשמי של הנהלת בתי המשפט (www.courts.gov.il). בסך הכול נותחו במחקר עשרים פסקי דין בנושא זה. מניתוח פסקי הדין אפשר היה לעמוד באופן דיאכרוני על התמורות שחלו בעמדות הערכיות של השופטים כלפי תפקיד התקשורת בסיקור המשפט במהלך המעבר מדגם התקשורת המסורתית לדגם העיתונות החדשה.

ממצאים

ניתוח השיח בין השופטים ובין התקשורת בישראל יצביע על השוני באופני התפיסה של שופטים בדימוס ושל שופטים מכהנים את התנהלותה ואת תפקידה של התקשורת המסקרת את המשפט, וישווה בין התנהלותם של מערכת המשפט ושל השופטים כפרטים כלפי התקשורת בשתי נקודות הזמן שבהן נערכו הראיונות. הניתוח יתבסס על שלושה אדנים: (א) זיהוי מוקדי הביקורת של השופטים על סיקור המשפט בתקשורת הישראלית החדשה וניתוח תפיסת תפקיד העיתונות בבית המשפט בכל אחת ואחת מקבוצות הנחקרים; (ב) תיאור השיח הממסדי והאישי בין השופטים ובין התקשורת; (ג) ניתוח יחסה של הפסיקה בישראל לתקשורת המסקרת את המשפט.

מוקדי הביקורת של השופטים על סיקור המשפט בתקשורת הישראלית החדשה

נקודת המוצא לניתוח ההבדלים בין יחסם של השופטים בדימוס ובין יחסם של השופטים המכהנים לתקשורת היא העובדה שהשופטים המכהנים התמודדו במציאות תקשורתית אחרת מזו של עמיתיהם בדימוס. הממצאים בפרק זה מוצגים בהשוואה לטענות המחקר בעולם על מאפייניו של סיקור המשפט בתקשורת החדשה (Bennett, 1988; Ericson, 1991; Rhode, 1999; Haltom, 1998) שפורטו לעיל.

ביקורת על אי-דיוק, סנסציה ושטחיות בדיווח: בשתי נקודות הזמן שבהן נערך המחקר הציגו השופטים בדימוס והשופטים המכהנים שורה של דוגמאות לטעויות בדיווח על משפטים שהתנהלו בפניהם והביעו חשש שאי-הדיוק פוגע בהכנת הציבור את ההליכים המשפטיים וגורם להפחתה באמון הציבור במערכת. בראשית שנת 2008 הגדיר נשיא בית המשפט העליון בדימוס פרופ' אהרן ברק את ההטיה המקצועית הזו כמקור לפגיעה המתמשכת במעמדו של בית המשפט:

"הכי חמור בעיניי בסיקור המשפט בתקשורת הוא חוסר הדיוק. אסון הוא כשהציבור לא יודע מה אתה כשופט עושה, והקיום שלך וירטואלי. מה קרה ש-40% מהציבור סבורים ששופטים נוטלים שוחד? מאומה לא השתנה במערכת המשפט. אף שופט לא הורשע בשוחד. מה שהשתנה זה רק ההתקפות על בית המשפט וחוסר הדיוק בדיווחים בתקשורת על בית המשפט [...] ככלל, הביקורת בתקשורת כלפי מערכת המשפט מפריעה לי פחות מחוסר הדיוק בדיווח. כיום יש יותר התעניינות במשפט כי המשפט יותר חשוב. הצהובנות היא חלק מהפיזיולוגיה של התקשורת; חוסר הדיוק הוא הפתולוגיה שבה" (ריאיון ביום 11.1.2008).

דומה שביקורתו החריפה של הנשיא בדימוס ברק על אי-הדיוק העיתונאי, לעומת "השלמתו" עם הסנסציה והביקורת בדיווח, מסרטטת את פתרון הדילמה שהרגיש ביחס לביקורת בתקשורת החדשה. בניגוד לשלילת הלגיטימיות של הביקורת בתקשורת כלפי בית המשפט, העלולה להתפרש כפגיעה בעקרון חופש הביטוי (Hindman, 1997), ביקורת מקצועית על אי-הדיוק העיתונאי נתפסת בעיניו כמותרת. בצייטוט זה ברק מקבל בהבנה את הביקורת העיתונאית כלפי השפיטה, אך מוחה על אי-הדיוק ושומר כך על הדימוי הליברלי שלו ושל בית המשפט העליון. גם יתר המשתתפים במחקר ביקרו בחריפות את אי-הדיוק בסיקור המשפט בתקשורת, אך הם אינם שותפים לנכונות שביטא הנשיא ברק לקבל ביקורת בתקשורת, כפי שיתברר בהמשך.

בדומה לנשיא ברק, ניכרת הכלה גם ביחסם של יתר השופטים שהשתתפו במחקר כלפי הסנסציה בסיקור המשפט בתקשורת, והם מבטאים את נקודת ה"מבט מבחוץ" של העיתונאים של Haltom, 1998) כלפי עיסוקם. כך אמר שופט מכהן בבית משפט מחוזי:

"סנסציה לא אסון בעיניי; העיתון צריך למכור, לתת דם בשביל לחם, אבל בתנאי שלא יהיה מוטה, מכוון ומרושע, ושהעיתונאי יקפיד על דיוק" (ריאיון ביום 26.4.2005).

ואולם את הביקורת החריפה ביותר על הסגנון של הסיקור התקשורתי הפנו כל השופטים שהשתתפו במחקר נגד היעדר האובייקטיביות בסיקור התקשורתי העכשווי ונגד עירוב הדעה והעובדה.

ביקורת על סיקור מגמתי ועירוב בין דעה לעובדה בסיקור המשפט: כל השופטים שהשתתפו במחקר סברו שהתקשורת אינה מוסד אוטונומי בחברה הישראלית, והם היו מודעים ללחצים למיניהם, הפוליטיים והכלכליים, המעצבים את המוצר העיתונאי והגורעים מיכולתו לדווח בניטרליות על המתרחש בזירה המשפטית. ולמרות התובנות המשותפות לשופטים בדימוס ולשופטים המכהנים ביחס לקושי המעשי ליישם את מיתוס האובייקטיביות העיתונאית בפועל, נזהרו קצתם של שופטי בית המשפט העליון בדימוס בשנת 2005 מקביעה כי העיתונות אינה אובייקטיבית בסיקור המשפט. בשנת 2008 הסתמן שינוי, וגם שופטי בית המשפט העליון טענו כי הדיווח על המשפט בתקשורת הוא מגמתי ומוטה לטובת אחד הצדדים במשפט, והוא מהווה סכנה להליך המשפטי ההוגן. כל השופטים שהשתתפו במחקר הצביעו על הבעת התמיכה של רוב אמצעי התקשורת בשר המשפטים לשעבר חיים רמון בזמן משפטו, כרוגמה בולטת לסיקור מגמתי בתקשורת החדשה. אחת מן השופטות המכהנות בבית משפט שלום הציעה הסבר לתמיכה שזכה לה השר הנאשם:

"סיפר לי עיתונאי שרמון הכתיב ממש לכתבים ב'דיעות אחרונות' ובערוץ 2 מה לכתוב בגוף הידיעה ובכותרות [...] הכוח של רמון נובע מכך שהוא חביב התקשורת; הוא מתראיין הרבה, ונוצרו חברויות בינו לבין עיתונאים. הכול אינטרסים: 'שמור לי ואשמור לך': אני העיתונאי אכתוב עליך חיובי, ואתה, רמון, תביא לי בתמורה ידיעות סודיות מהממשלה'" (ריאיון ביום 4.4.2007).

שופט מכהן בבית משפט מחוזי טען להעלמת עובדות מן הציבור בשל מניעיו האישיים של העיתונאי. כך לדבריו נהג אחד מן הפרשנים המשפטיים לבקר

בחרירות שופט ידוע בשל סכסוך אישי ביניהם מימי השירות הצבאי והביא לדפוס רק פסקי דין שבהם העונשים שגזר לא היו חמורים במיוחד, וזאת כדי לבסס את טענתו כי השופט מקל בעונשיהם של עברייני מין (ריאיון ביום 12.6.07). השופטים המכהנים שהשתתפו במחקר גם הצביעו על ההבדלים בין הקו המערכתי בעיתון ה"הארץ", שצידד בנשיאת בית המשפט העליון דורית בייניש, ובין הקו המערכתי בעיתון "ידיעות אחרונות", שתמך במהלכיו של שר המשפטים דאז פרופ' דניאל פרידמן, בזמן העימות המתקשר ביניהם. מנגד, השופטים בדימוס נזהרו מקביעות נחרצות בנושא זה ואמרו כי מדובר ב"תחושות בטן" בלבד ולא בעובדות שמהן אפשר להסיק על קיומו של קו מערכתי ברור בסיקור העימות. והנה, למרות שהשופטים המכהנים דיווחו על קו מערכתי בעיתונים, הם סירבו להתייחס לנושא ההדלפות ממערכת המשפט בזמן העימות בין נשיאת בית המשפט העליון, השופטת דורית בייניש, ובין שר המשפטים באותם ימים, פרופ' דניאל פרידמן. יוצאת דופן הייתה אחת מן השופטות המכהנות בבית משפט השלום, שייחסה לנשיאה בייניש הדלפות מגמתיות ושימוש פוליטי בתקשורת לצרכיה. לדבריה, מאמרי המערכת שפורסמו בעיתון "הארץ" בגנות שר המשפטים⁹ נכתבו במעורבותה המלאה של הנשיאה בייניש. לדעתה של השופטת הזאת יש בשיתוף פעולה זה חומרה יתרה וצביעות:

"מיזוג אסור בין הזירה התקשורתית למשפטית כשאת התהליך מובילה נשיאת בית המשפט העליון, שמטיפה בעצמה נגד קשר ישיר בין עיתונאים לשופטים" (ריאיון חוזר ביום 21.2.2008).

לסיכום אפשר לומר כי השופטים שהשתתפו במחקר רואים בהיעדר האובייקטיביות שבסיקור המשפט בתקשורת החדשה פגיעה באידאלים המקצועיים המיוחסים לעיתונות, ובכך הם מאמצים את ה"מבט מבפנים" (Haltom, 1998) של אנשי התקשורת לגבי מקצועם. ייתכן שהשופטים שהתראיינו בעילום שם הרגישו משוחררים יותר מעמיתיהם הגלויים, ועל כן היו ביקורתיים יותר מהם ביחס לאינטרסים המעצבים את סיקור המשפט. אפשר שהשופטים שהשתתפו במחקר, שופטים בדימוס ושופטים מכהנים כאחד, היו מודעים למה שהתרחש מאחורי הקלעים של הסיקור התקשורתי של העימות בין שר המשפטים ובין נשיאת בית המשפט העליון, אך הם בחרו להימנע מלדון בכך. בכך הם שמרו על האתוס של השופט העצמאי וביצרו את דימוי הסגירות והמובחנות של הרשות השופטת מן המערכת הפוליטית (Davis, 1994; רוזן-צבי, 2001).

ביקורת על ציניות וחוסר כבוד בסיקור המשפט בתקשורת: בשנת 2005 מחו השופטים המכהנים על הביקורת האישית המוטחת בשופטים בתקשורת. יותר

מעמיתיהם בדימוס הם הביעו הרגשת "קרבנות", והתבטאויותיהם בנוגע לביקורת המוטחת בהם היו חריפות ולוחמניות ושיקפו חשש שמא הפחד מן הביקורת בתקשורת ינווט את השפיטה. את עוצמת התסכול ביטאה שופטת מכהנת בבית משפט מחוזי במילים הבאות:

"עברנו לשלב של אי-כבוד; יש זלזול בשיקול הדעת השיפוטי, ייחוס רוע לב וניגוד עניינים. והתוצאה היא שיש ניסיון לפסוק לפי דרישת הציבור. ההאשמות נגד מערכת המשפט קצתן נכונות, אך הן הגיעו לרמה שפוגעת במוסד כולו" (ריאיון ביום 26.4.2005).

באותה שנה השתמשו השופטים בדימוס בכיטויים מרוככים יותר והקפידו לציין את תרומתה של הביקורת הכנה והאדיבה לתפקודם של מוסדות חברתיים. דוגמה לכך היא האמירה של נשיא בית המשפט העליון לשעבר מאיר שמגר, שהזהיר כי "גופים בלא ביקורת נמצאים בסכנת ניוון" (ריאיון ביום 27.7.2005). לעומת זאת, בשנת 2008 האשימו גם השופטים בדימוס את התקשורת בכך שהביקורת מתלהמת, צינית ואינה עניינית. השופט בדימוס נחמיה גוטמן הדגיש כי ערכה של הביקורת פחתה, משום שאת נושאי קובעים בעלי העיתון, ולא תמיד בשל שיקולים ענייניים:

"התקשורת, שמופקדת על הצלת איכות מוסדות השלטון, בפועל מתקשה אפילו בהתקנת עירוי דם" (ריאיון חוזר ביום 22.2.2008).

ממצא נוסף המעיד על ההחרפה ביחס השופטים לביקורת בתקשורת עולה מן השינוי שחל ביחסם של השופטים למאמרי הפרשנות המשפטיים. לעומת שנת 2005, שבה השופטים ייחסו חשיבות רבה אך ורק לביקורתם של אנשי מקצוע בתחום המשפט ולא לביקורתם של הכתבים המדווחים על המשפט, בשנת 2007 נעלמה הפרדה זו. מקצתם של השופטים טוענים כי הסגנון המשתלח, המחקה את השיח החדשותי על אודות המשפט, הפך את הביקורת של הפרשנים המשפטיים לבלתי ראויה. וכך אמרה שופטת מכהנת בבית משפט שלום על סגנונו של מאמר פרשנות שנכתב על הכרעת דינה בתיק מתוקשר:

"הפרשן כתב 'השופטים נתנו לעצמם גול עצמי'. אלה מושגים שאולים מהשפה האלימה במגרשי הכדורגל" (ריאיון ביום 4.4.2007).

באופן מפתיע נשמעה לראשונה בשנת 2007 השערה ביקורתית, ברוח ה"מבט מבחוץ" של השופטים על מקצועם, שהעלו השופטת בדימוס ויקטוריה

אוסטרובסקי-כהן ושופטים מכהנים אחדים. לדבריה של השופטת בדימוס, הביקורת בתקשורת על המשפט גברה במקביל למדיניות האקטיביזם השיפוטי:

”זו הייתה טעות שברק הכניס את מערכת השיפוט לעיסוק בנושאים שלא עסקו בהם בעבר. המערכת הפכה לחשופה יותר לביקורת. בזמני גם לא הייתה פוליטיזציה כזו במינויים במערכת המשפט, והתקשורת לא התעסקה בזה” (ריאיון ביום 16.10.2007).

לטענה זו התנגדו הנשיא בדימוס אהרן ברק ושופט בית המשפט העליון אליהו מצא. פרופ' ברק דחה מכול וכול את קיומה של זיקה בין האקטיביזם השיפוטי ובין העלייה בממד הביקורת בסיקור העיתונאי:

”גם בשנות החמישים בית המשפט העליון בירושלים דן בנושאים שנויים במחלוקת, ולא הייתה ביקורת כזו בתקשורת. אין התנהגות ציבורית שחופשית ממשפט. גרמניה קיבלה החלטה לשלוח את חיל האוויר שלה לקוסובו מחוות דעת בית משפט שברק את חוקיות ההחלטה. כך עשתה גם קנדה לגבי הצבת טילים אמריקניים. התקשורת לא השתוללה” (ריאיון ביום 11.1.2008).

לסיכום, אפשר לומר שהשופטים שהשתתפו במחקר אינם מתייחסים לביקורת בתקשורת כאל ביקורת ציבורית שנועדה להבטיח את טובת הציבור. השופטים סבורים שהביקורת בתקשורת מוטה וממוסחרת, והיא איננה ברומטר להרגשות הציבור ביחס למשפט. יחד עם זאת, במקביל לעלייה בממד הביקורת בסיקור המשפט בתקשורת, אימצו גם מקצת מן השופטים השקפה ביקורתית דומה על מערכת המשפט.

ביקורת על אחריות העיתונות למעמדה של מערכת המשפט בציבור: עמדותיהם של השופטים המכהנים בדבר אחריותה של התקשורת לביצור מעמדה של מערכת המשפט בציבור נשארו עקיבות בין שתי נקודות הזמן שבהן נערך המחקר. עם זאת חל שינוי בעמדותיהם של השופטים בדימוס בסוגיה זו. בסבב הראיונות הראשון משנת 2005 הייתה סוגיית מחויבותה של התקשורת למעמדו של בית המשפט בחברה שנויה במחלוקת בקרב השופטים בדימוס. שופטי בית המשפט העליון בדימוס, הנשיא מאיר שמגר והשופטת דליה דורנר (בריאיון ביום 26.4.2005), סברו שעקרון היסוד של חופש העיתונות במדינה דמוקרטית משחרר את העיתונות מן הציפייה שתבצר את אמון הציבור במערכת המשפט. לעומתם, שופט בית המשפט העליון בדימוס פרופ' יצחק זמיר ציפה

מן התקשורת שתבצר את אמוץ הציבור במערכת המשפט וביסס את ציפייתו על הזהות הערכית ועל הברית ההדדית בין עולם התקשורת ובין עולם המשפט: "רצוי שהתקשורת תפגין מידה של פטריוטיות, שלא תסתור את קיום מדינת ישראל ואת האופי הדמוקרטי שלה [...] איני מצפה שהתקשורת תתייחס למשפט כאל 'פרה קדושה', שלא תתמוך במערכת המשפט באופן עיוור, אלא תאמץ ערכים של רשות שופטת עצמאית, א-פוליטית. התקשורת העכשווית אגרסיבית יותר ופטריוטית פחות. בעוד בית המשפט מגן בכל מאודו על התקשורת ורואה בה בת בריתו כמשרתת את החברה כולה, התקשורת לא ממלאת את תפקידה במערכת היחסים הזו, אינה מקצועית דייה, ומייחסת משקל רב ועודף לרייטינג" (ריאיון ביום 5.5.2005).

בראיונות החוזרים הפגינו יותר שופטים בדימוס ציפייה מן התקשורת לבצר את מעמדה של השפיטה משהיו בסכב הראיונות הראשון. שופט בית המשפט העליון בדימוס אליהו מצא אמר:

"אינטרס של הציבור הוא, ולא רק של בית המשפט עצמו, לבצר את אמוץ הציבור בשפיטה. התקשורת צריכה לקדם אינטרסים חברתיים חשובים בלי לגרוע מתפקידה כמבקר" (ריאיון ביום 23.10.2007).

לעומתם, רוב השופטים המכהנים ביטאו כבר בשנת 2005 ציפייה ברורה מן התקשורת לחזק את אמוץ הציבור במשפט, וזו לדעתם החובה המוטלת עליה בהיותה מוסד חברתי. שופט מכהן בבית משפט מחוזי טוען לאינטרס חברתי משותף לשפיטה ולתקשורת:

"[...] בלי לוותר על תפקידה ככלב שמירה. יש לנו אולם, יש דגל, ויש גינונים, כדי שהציבור ירגיש שלא מדובר בעוד משרד ממשלתי, שיהיה אמוץ כולל גם בעולם העברייני. אני חושב שזה אינטרס חברתי-לאומי כולל שחל גם על התקשורת כמוסד חברתי" (ריאיון ביום 26.4.2005).

עמדותיהם אלה נשארו יציבות גם בראיונות מאוחרים יותר. לסיכום, מניתוח השינויים בתפיסת התקשורת של השופטים נוכח התפשטותה של התקשורת החדשה נמצא כי בין שתי נקודות הזמן שבהן נערך המחקר הצטמצמו ההבדלים בין עמדותיהם של השופטים בדימוס ובין עמדותיהם של השופטים המכהנים ביחס לסגנון של סיקור המשפט בתקשורת הישראלית. מתחוויר כי חלה החרפה בביקורתם של השופטים בדימוס על היעדר האובייקטיביות בסיקור המשפט בתקשורת הישראלית ועל הביקורת המוטחת בשפיטה. יותר מבעבר, השופטים

בדימוס גם מפגינים "מבט מבחוץ" ביקורתי (Haltom, 1998) כלפי התקשורת, ובדומה לשופטים המכהנים למדו להשלים עם ממד הסנסציה בעידן המדרוג. עם זאת נמצא שתפיסת התקשורת של כל השופטים שהשתתפו במחקר אינה עקיבה, כי אם רצופת סתירות פנימיות המקשות את קיומו של שיח בעל ערך בין שני המוסדות. נתגלתה סתירה בין יכולתם של השופטים בדימוס ובין זו של השופטים המכהנים שרואיינו במחקר באשר להערכה מפוכחת של מגבלות התקשורת מחד גיסא ובין הציפיות מתפקידה מאידך גיסא. למרות האבחנות על ההניעות (המוטיבציות) בסיקור המשפט בתקשורת החדשה, השופטים שהשתתפו במחקר, בדימוס ומכהנים כאחד, מבטאים כמיהה נוסטלגית לתקשורת שהייתה בעבר ומייחלים שהתקשורת העכשווית תאמץ במקצת את דגם העבר ביחסי הגומלין שבין התקשורת ובין מוסדות החברה בישראל ותגונן על מעמדו של בית המשפט בשיח הציבורי.

תיאור השיח הממסדי והאישי בין השופטים ובין התקשורת בסעיף זה ינותחו האסטרטגיות התקשורתיות של השופטים נוכח הרחבת השימוש בתקשורת בעת ניהול ההליך המשפטי בישראל, בשני תת-סעיפים: עמדות השופטים כלפי האסטרטגיות התקשורתיות של דוברות מערכת המשפט ועמדותיהם כלפי קשריהם האישיים עם התקשורת בישראל. בשל השינויים בעמדות השופטים בנושאים אלה בין שתי נקודות הזמן שבהן נערכו הראיונות מוצגים הממצאים בנפרד, לגבי כל אחת ואחת מנקודות הזמן.

עמדות השופטים כלפי האסטרטגיות התקשורתיות של מחלקת הדוברות בהנהלת בתי המשפט בישראל: בזמן כהונתם של מקצת מן השופטים בדימוס שהשתתפו במחקר לא פעל מוסד הדוברות במתכונתו המורחבת הנוכחית. כאמור, עד לשנת 1996 שימש דובר משרד המשפטים דוברת של מערכת המשפט, ופועלו הצטמצם לתגובות לפניות עיתונאים, ללא כל פעילות יזומה. לפיכך נתגלו בנקודת הזמן הראשונה שבה נערכו הראיונות במחקר הבדלים בסיסיים בין השופטים בדימוס ובין השופטים המכהנים ביחס לנחיצותה של מדיניות תקשורתית לשפיטה.

עמדות השופטים בשנת 2005: בשנת 2005 הייתה מחלוקת בין השופטים בדימוס בנוגע לצורך במערכת דוברות והסברה למערכת המשפט. סגן נשיא בית המשפט המחוזי בתל אביב, השופט בדימוס ישראל גלעדי, אמר שעצם המושג "דוברות" זר לתפיסת התפקיד השיפוטי של ימיו:

"בימיי לא היו מגיבים לנאמר בתקשורת. שופט בית המשפט העליון, לנדוי, אמר פעם: 'שופט זה כמו אישה - ככל שמדברים עליה פחות, יותר טוב'" (ריאיון ביום 7.4.2005).

יתר השופטים בדימוס, שהכירו מקרוב את עבודת הדוברות, מתחו ביקורת על כך שמחלקה זו מסתפקת בהתגוננות בלבד מפני התקשורת ואינה פועלת כדי להעמיק את הידע הציבורי על פעילות בתי המשפט. ברוח זו טען שופט בית המשפט העליון בדימוס פרופ' יצחק זמיר כי "חסר מאמץ יזום, הסבר שיטתי, פרסום ספרים ומאמרים על שיטת מינוי השופטים ועוד עניינים השנויים במחלוקת" (ריאיון ביום 5.5.2005).

בקרב השופטים המכהנים הייתה הביקורת על תפקוד הדוברות חריפה ומקיפה ביותר כבר בשנת 2005, והיא התמקדה בשלושה נושאים: כפיפות הדוברות לראשי המערכת והתעלמות מן השופטים המכהנים בבתי משפט נמוכים יותר; תגובות מתוננות מדי; חוסר מקצועיות בדברור.

השופטים קבלו על האינטרסים המובהקים של הדוברות לסייע אך ורק לראשי המערכת. אחת השופטות המכהנות בבית משפט השלום עשתה שימוש בביטוי צבאי לצורך המחשת נאמנותה של הדוברת לראשי המערכת: "הדוברת חפצה ביקרם, ו'אוכלת מהמסטינג שלהם'" (ריאיון ביום 12.5.2005). בקרב השופטים המכהנים הובעה בשנת 2005 תרעומת רבה על הימנעותו של נשיא בית המשפט העליון דאז אהרן ברק מהגנה בפומבי על השופטים המותקפים בתקשורת, כמו במקרה של שופט בית המשפט המחוזי אמנון סטרשנוב.¹⁰ שופט מחוזי מכהן סבר שלנשיא ברק היו סדרי קדימויות אחרים, פוליטיים יותר מאלה של קודמו בתפקיד, הנשיא שמגר, ועל כן עסק בענייניו ולא הפגין יחס אנושי לשופטים שכייהנו תחתיו (ריאיון ביום 26.4.2005). שופט בבית משפט השלום הוסיף וסיפר על מפגש בין הנשיא ברק ובין שופט שלום שהתבטא בפסק דין בצורה לא נאותה כלפי המגזר הדתי. הנשיא ברק העיר לשופט על סגנונו, אך קיבל את הסבריו והבטיח לו שבכך הסתיימה הפרשה. דקות אחדות לאחר מכן שודר ברדיו כי הנשיא ברק נזף בשופט: "זו התנהגות של פוליטיקאי, בלא רגש ומתוך אינטרס תקשורתי ברור" (ריאיון ביום 6.6.2005). כבר באותה שנה נשמעה קריאה למנות דוברות נפרדת לכל אחד ואחד מבתי המשפט, כדי שתדאג למעמדו בתקשורת. שופטים אחרים הצביעו על ניסוחים מתונים מדי של התגובות שאינם הולמים את סגנון הדיווח בתקשורת והמציבים את מערכת המשפט בעמדת נחיתות. כך אמרה שופטת מכהנת בבית משפט שלום שהכריעה בדינו של איש ציבור במשפט שזכה לסיקור רב:

"לא עובדים שם אנשי מקצוע [...] הם אטיים ומוציאים את העוקץ מהתגובה שהכנתי, ומוסרים לתקשורת תגובות רופסות" (ריאיון ביום 27.4.2005).

עמדות השופטים בשנים 2007-2008: בראיונות שהיו בין השנים 2007-2008 לא הייתה מחלוקת בין השופטים בדימוס ובין השופטים המכהנים בנוגע לצורך ביחסי ציבור, וכולם הכירו בחשיבות הדיון באסטרטגיות התקשורתיות של בית המשפט. ההתנהלות של מחלקת הדוברות בעימות שבין נשיאת בית המשפט העליון, השופטת דורית ביניש, ובין שר המשפטים דאז, פרופ' דניאל פרידמן, עלתה כדוגמה לליקויים בעבודתה של מערכת הדוברות. שופט בית המשפט העליון בדימוס, שבחר להישאר בעילום שם, טען שהתגובות לביקורת של השר פרידמן אינן נכונות:

"בית המשפט לא רגיל לסחרירים ('ספינים') שפוליטיקאים מחוללים. כשפוליטיקאים תוקפים את מערכת המשפט בית המשפט מגיב כענק חסר ישע, כבד וגמלוני, שלא יכול להזיז את ידיו. יש כל כך הרבה מגבלות על השופטים, והם לא מצליחים להעביר מסר נכון" (ריאיון ביום 9.10.2007).

אף כי בין השנים 2005-2008 חולקו הסמכויות במחלקת הדוברות של הנהלת בתי המשפט כך שעל כל אחד ממחוזות השפיטה בישראל הופקד דובר, עדיין הרגישו השופטים המכהנים שהם נפגעים מקיפוח תקשורתי. כמו בעבר, הם סברו שהדוברות משרתת רק את האינטרסים של ראשי המערכת. שופטת מכהנת בבית משפט שלום, שעמדה בראש הרכב שדן במשפט שזכה לסיקור תקשורתי רחב ביותר, דיווחה על היעדר הדרכה לשופט היחיד כיצד להתמודד עם הביקורת נגדו בתקשורת:

"הייתי מצפה שנשיאת בית המשפט העליון ומנהל בתי המשפט יגידו לי משהו, יד מכוונת, איך להתמודד עם ההתקפות נגדי בתקשורת, אבל זה לא קרה" (ריאיון ביום 4.4.2007).

השופטים גם שבו ומתחו ביקורת על אטיות הדוברות ועל הניסוח הרופס של התגובות. לכן הם מבקשים מן המתמחה או מן המזכירות לסייע להם בהפצת פסקי הדין לעיתונאים: הם אינם סומכים על הדוברות שתפיץ את החלטותיהם במועד (ריאיון ביום 4.4.2007 עם שופטת מכהנת).

נשיא בית המשפט העליון בדימוס פרופ' אהרן ברק מודע לכך שבזמנו בית המשפט לא נחשף דיו לתקשורת, ושחסרה מדיניות תקשורתית ברורה בשל

המגבלות האתיות המוטלות על השופטים. הוא סבור שלא מתפקידו של ראש המערכת להגן על שופטים המרגישים מותקפים. לדבריו, התפקיד השיפוטי מחייב מוכנות לחשיפה ולביקורת, ועדיף לנשיא שלא ינקוט עמדה לכאן או לכאן לצורך האחידות:

”שאלתי את עצמי: מתי אגיב? רק כשאחשוב שהביקורת לא מוצדקת? ומה אם הביקורת על השופט כן מוצדקת? לכן אני המשכתי ללכת בגישה שככל שמגיבים פחות יותר טוב. ממילא תמיד יש לעיתונאי המילה האחרונה” (ריאיון ביום 11.1.2008).

מניתוח הראיונות עם השופטים עולה כי ההבדל הניכר בין יחסם של השופטים בדימוס ובין יחסם של השופטים המכהנים כלפי מערכת הדוברות של בתי המשפט הצטמצם במשך השנים שחלפו ביו שתי נקודות הזמן שבהן נערך המחקר. גם השופטים בדימוס מבינים בשנת 2008 את החשיבות שבניהול מדיניות תקשורתית במערכת השפיטה, וביקורתם טעונה יותר מבעבר. לעומתם, אצל השופטים המכהנים בשנים 2007-2008, לא חל שינוי בעוצמת הביקורת על הדוברות: הביקורת נשארה חריפה כשהייתה בשנת 2005, למרות השינויים במבנה מערכת הדוברות.

בניגוד למחקרים קודמים על התמודדותה של מערכת המשפט עם התקשורת בעולם (Staton, 2004; Gies, 2005), ממחקר זה עולה שבישראל קיים מתח בין השופטים ובין הדוברות. שופטים מכהנים הרגישו שהשיח עם התקשורת הוא בשליטתם המלאה של ראשי המערכת, שאינם מגנים על השופט הבודד, החשוף לביקורת. זאת ועוד: נמצא שבישראל נוצר משבר אמון בין השופטים המכהנים ובין הנשיא והנשיאה של מערכת המשפט, עקב הדרך שבה בחרו להתמודד עם הסיקור התקשורתי של המשפט, המצביעה לדעת השופטים המכהנים על אינטרסים פוליטיים ואישיים בלבד. והנה, למרות הביקורת הנוקבת על השיח המערכתי עם התקשורת ומשבר האמון עם ראשי המערכת במקביל לשיח זה, השופטים אינם מוכנים ל”מהפכות” של ממש ביחסיהם הישירים עם התקשורת.

עמדות השופטים כלפי קשריהם הישירים עם התקשורת: ברחבי העולם אין שופטים מכהנים נוהגים בדרך כלל להתראיין על פסקי דין שהוציאו מידיהם,¹¹ בהתאם לעמדה הקלסית שלפיה אין לשופט מה לומר בעניין הנדון בפניו נוסף על הנאמר בהחלטות ובפסקי הדין שנתן במסגרת ההליך השיפוטי. במחקר זה בדקנו את עמדות השופטים ביחס לשאלת האיסור החל עליהם להעניק ראיונות לתקשורת וביחס לקשרים ישירים אחרים שלהם עם עיתונאים.

מתן היתר לשופטים מכהנים להתראיין לתקשורת: בשתי נקודות הזמן שבהן נערך המחקר לא התחולל כל שינוי בעמדותיהם של השופטים בדימוס בנוגע למתן היתר לשופטים מכהנים להתראיין בתקשורת במהלך כהונתם. רוב השופטים בדימוס סברו שאין להתיר לשופטים להתראיין בתקשורת. דבריה של השופטת דליה דורנר מבטאים את האתוס השיפוטי המוכר:

”שופט צריך דיסטנס, ריחוק, אדיבות; להכיר את העם, אך לא להתפלש בביצה, לא ליצור קשרים חברתיים עם עיתונאים. כמו שאומרים: Familiarity breeds contempt. אסור לשופט להפוך לפוליטיקאי. זה יהרוס את אמון הציבור. אסור לשופטים אפילו להתראיין באופן דיסקרטי שלא לציטוט” (ריאיון ביום 26.4.2005).

לעומתם, הגם שבראיונות שנערכו בשנת 2005 התנגדו השופטים המכהנים שהשתתפו במחקר למתן היתר לשופטים להתראיין בתקשורת, חל שינוי במשך השנים, ובשנת 2008 היו השופטים המכהנים חלוקים בדעותיהם בסוגיה זו. מקצת מן השופטים המכהנים קראו בשנת 2007 לבטל כליל את המגבלות המוטלות על שופטים ביחס למתן ריאיון עיתונאי. לדעתה של שופטת מכהנת בבית משפט מחוזי, שיקול הדעת השיפוטי עמיד גם בפני תכסוסים של עיתונאים מראיינים:

”אדם שנותנים בידיו לשלוח אנשים למאסר צריך יושרה ושיקול דעת. איך ייתכן שבעניין הטיפול בתקשורת אני צריכה בשביל כל צעד ושעל אישור?” (ריאיון ביום 12.4.2007).

השינוי הבולט ביותר ביחסם של השופטים לקשרים עם התקשורת ניכר בהתייחסויות הראשונות להדלפות מן השפיטה לתקשורת, שעלו בראיונות העומק עם השופטים המכהנים בשנים 2007-2008. השופטים בדימוס סירבו להשיב לשאלה זו בטענה כי אין בידם הוכחה כי המידע דולף מן השפיטה. ייתכן שסירובם קשור לעובדה שהם התראיינו למחקר בשם המלא.

בדומה למערכת הפוליטית, המשתמשת בהדלפות כאמצעי ותיק לפרסום מידע לצורך מלחמה ביריבים ולקידום האינטרסים האישיים של המדליף (כספי ולימור, 1992), מתברר כי גם מערכת המשפט, שקשריה עם התקשורת נוטו כל השנים בידי הדוברות הרשמית, מתמודדת היום עם תופעת ההדלפות. השופטים המכהנים הצביעו על דוגמאות אחדות להדלפות שמאחוריהן ניצבים שופטים אחרים שביקשו לנסות בדרך זו לקדם מטרות שונות, כמו הקמפיין שניהלו עמיתיהם למען מינויה של פרופ' רות גביוון לבית המשפט העליון.¹² הם גם התייחסו לספרה של העיתונאית נעמי לויצקי, ”העליונים” (לויצקי, 2006), המבוסס גם הוא על

הדלפות בדבר "הדילים" הפוליטיים שמאחורי מינויים של שופטי בית המשפט העליון ועל ויכוחים שהתנהלו מאחורי דלתותיהן הסגורות של לשכות השופטים לפני כתיבת פסקי דין בסוגיות רגישות בציבוריות הישראלית. השופטים המכהנים הציעו הסברים לתופעת ההדלפות:

"משפחת השופטים גדלה, וגדלו ההדלפות מהשפיטה לתקשורת. היום יש 'עסקת חליפין'. השופט נותן מידע לעיתונאי, ובתמורה מקבל סיקור טוב" (ריאיון ביום 23.2.2008 עם שופטת מכהנת בבית משפט מחוזי).

אחת השופטות המכהנות בבית משפט מחוזי טוענת כי ההדלפות הן תוצאה טבעית של התפתחות הטכנולוגיות התקשורתיות:

"המדיה השתכללה. פעם היה אפשר להגיע לשופט רק דרך פקיד העזר והמזכירה. היום אפשר לפנות אליו ישירות בנייד ובדוא"ל, ולכן מתאפשר טכנית לשופט להדליף. בעבר השופטים פשוט לא יכלו להדליף, גם אם רצו" (ריאיון ביום 13.8.2007).

שופטים מכהנים אחרים קושרים את תופעת ההדלפות ל"פטפטת" של השופטים שפרשו. לסברתם, התנהלות זו מעידה על היחלשות האתוס השיפוטי וגם על הלחץ הנפשי שיוצרת השתיקה התקשורתית הארוכה הנכפית על השופטים, ושבעקבותיה הם מרגישים צורך לדבר עם פרישתם. אפשר לראות כי לראשונה בשנים 2007-2008 נשמעים קולות המאשרים כי החומה המפרידה בין השפיטה ובין התקשורת קורסת בהדרגה. והנה, למרות ההדלפות מן השפיטה לא חל שינוי מהותי בעמדות הבסיס של השופטים בסוגיית הגמשתם של כללי האתיקה; רק מקצת השופטים המכהנים חשבו שצריך לאפשר לשופטים להתראיין במקרים ספורים.

מפגשים אחרים בין שופטים לתקשורת: עמדותיהם של כל השופטים שהשתתפו במחקר כלפי מפגשים עם התקשורת לא השתנו במשך השנים: בשתי נקודות הזמן שבהן נערך המחקר הביע רוב מוחלט של משתתפי המחקר, הן שופטים בדימוס הן שופטים מכהנים, התנגדות לקיום שיחות רקע עם עיתונאים. מן המחקר עולה כי החשש הכללי בקרב השופטים בישראל מפני קיום שיחות רקע עם עיתונאים נובע בחלקו מחוסר האמון של השופטים בישראל ביושרתם של העיתונאים. אחת הסיבות לחוסר אמון זה היא ניסיון העבר. הנשיא שמגר היה שותף בארגון השתלמות משפטית אחת לכתבים ולעורכים, שהייתה בשנת 1995 במכון להכשרת שופטים בנווה אילן. מפגש זה הסתיים במפח נפש לשופטים, כשהתפרסמה כתבה ביקורתית בעיתון "הארץ" על הכינוס ועל מאמצי ההסברה

של מערכת המשפט. פרסום הכתבה הפר את הסכמת העיתונאים שהשתתפו במפגש להתייחס לדיונים בו כאל דיונים סגורים שאינם לציטוט. מאז לא יזמה דוברות בתי המשפט השתלמויות נוספות, ונרשמה התנגדות רבה לארגון כינוסי עבודה משותפים.

אף כי לא נמצא הבדל של ממש בין התפיסות המסורתיות של השופטים בדימוס ובין תפיסות השופטים המכהנים בנוגע לקשר הישיר עם העיתונות, נמצא הבדל בעמדות השופטים כלפי השיח הקבוצתי עם התקשורת. כבר בשנת 2005 הסכימו רוב השופטים המכהנים להשתתף במפגשי שופטים-כתבים. אמרה שופטת מכהנת בבית משפט מחוזי:

“אני לא חושבת שנשכנע את התקשורת שלא לפרסם מה שהם רואים לנוכח לפרסם, או מה שאנחנו היינו רוצים שלא יתפרסם. אבל נבין מהפגישות מהם שיקולי התקשורת בפרסום, מהי הדרך ליצור שיתוף פעולה פורה” (ריאיון ביום 12.4.2005).

בקרב השופטים המכהנים גברה בשנת 2007 התמיכה ברעיון למפגשים קבוצתיים משותפים עם התקשורת. נראה שלצד חששם של השופטים המכהנים מחולשת השופט היחיד כלפי התקשורת ולצד התנגדותם העקיבה למפגשים אישיים, רובם מרגישים בטוחים במפגשים קבוצתיים. הרי שיח קבוצתי מאפשר לשופטים לשלוט בדיון, ואילו שיח אישי מאתגר את השליטה שהשופטים מבקשים להשיג. על כן ההתנגדות לשיח אישי עם התקשורת לא השתנתה בחלוף השנים. יש להדגיש שגם במפגשים קבוצתיים מעין אלה נשמרת עדיין החציצה הפורמלית בין היושבים על הכס ובין נציגי העיתונות. אפשר אפוא לומר כי האתוס השיפוטי הפורמלי, האוסר קשרים ישירים בין השופטים ובין התקשורת, מאחד את השופטים בדימוס ואת השופטים המכהנים. למרות זאת מסתמן בקרב השופטים המכהנים רצון לשנות את השיח עם התקשורת, בלי לחרוג מכללי האתיקה הוותיקים.

ניתוח פסקי דין העוסקים בסגנון של סיקור המשפט

בתקשורת הישראלית

בניגוד לנאמר בראיונות עומק, הנכתב בפסיקה משקף את העמדה השיפוטית ההצהרתית בסוגיות הציבוריות הנידונות בכתבי המשפט. מטרת הניתוח של פסקי הדין היא לעמוד על השינויים בהתייחסותם הרשמית של השופטים לסגנון הסיקור של המשפט בתקשורת הישראלית בפסיקה הכתובה במשך השנים ולדון בזיקה שבין התמורות בתפיסות התקשורת של השופטים בפסיקה ובין ההתפתחויות

בעולם התקשורת בישראל. למטרה זו ניתחנו עשרים פסקי הדין שניתנו בבתי המשפט בישראל מאז קום המדינה ועד לחודש יוני 2008, ודנו בסגנון של סיקור המשפט בתקשורת ובהשלכותיו על ההליך המשפטי.

נקודת המוצא לדיון השיפוטי בתפקודה של התקשורת הישראלית הייתה דגם העיתונות ה"קלסי" (ניטרלי-אובייקטיבי). על פי גרסתו הטהורה של דגם זה, תפקיד העיתונאי הוא לגלות עובדות, לבדוק את אמינותן ולדווח עליהן לציבור באופן ניטרלי, בלא הבעת דעה על ההליך המשפטי המתנהל. סטייה מדגם זה עוררה ביקורת בקרב השופטים, שהתבטאה בפסקי הדין שניתנו בסוגיה זו בשנותיה הראשונות של המדינה, וכפי שנראה, מוקד הביקורת השתנה במשך השנים. ביקורת חריפה ראשונה על פגיעת התקשורת בחזקת החפות של הנאשם במהלך משפט הזוכה לסיקור תקשורתי נרחב הטיח השופט אגרנט¹³ במהלך משפט קסטנר, שעורר סערה ציבורית נוקבת. השופט אגרנט לא האריך בביקורת ויצר לראשונה את המסגרת המצומצמת שבה בוחרים רוב השופטים לדיון בהתנהלותה של התקשורת במהלך סיקור המשפט:

"אינני בא במקום הזה למתוח ביקורת על מאן דהוא בשל התהוותו של מצב דברים זה, הגם שלא אוכל להימנע מלגלות את דעתי, אפילו אגב אורחא, כי הגיע הזמן שהעיתונות בישראל תלמד אחת ולתמיד מהו הגבול האמתי שעליו אין לעבור בשום פנים כאשר מדובר בפרסום ברכים של חומר הנוגע לענייני הנמצא עדיין בלב של 'תלוי ועומד' ואשר בירורו טרם הסתיים בהכרעה סופית".

בפסק דין משנות השישים¹⁴ השופט זוסמן מבקר את סגנון הסנסציה בעיתונות וקובע כי סגנון זה אינו חוסה תחת כנפי החוק ואינו מוגן בזכות לחופש העיתונות. השופט לנדוי הצטרף לדברים והבהיר מהו הסגנון העיתונאי הרצוי:

"להינזר מן הרדיפה אחרי סנסציות שבפרסומים מוקדמים על הליכים משפטיים העומדים להתנהל בעתיד ולהסתפק במסירת דין וחשבון מדויק ו'יבש' על הליכים אלה עצמם בעת ניהולם, בלא תוספת פרטים שלא הוזכרו בין כותלי בית המשפט".

תפיסת תפקידה של התקשורת בסיקור המשפט, העולה מפסק דין זה, תואמת את ה"מבט מבפנים" (Haltom, 1998) של אנשי התקשורת כלפי סיקור המשפט. בהתבסס על האידאלים המקצועיים של העיתונאים, השופטים מצפים מן התקשורת שתדווח באורח מדויק ואובייקטיבי על ההליכים המשפטיים, כדי שלא לפגוע בעקרון החפות של הנאשם. רטוריקה זו משיגה שתי מטרות: השופטים

מגדירים את הרצוי והאסור בסיקור המשפט בהסתמך על האתוס המקצועי הנורמטיבי הקלסי של הפרופסיה העיתונאית עצמה, וכך הם מונעים את הסכנה שייתפסו בציבור כאנטי-ליברלים.

בשנות השבעים הפגין בית המשפט בישראל ביקורת כלפי התקשורת שהדגשיה שונים מבעבר, ונעדרו מן הפסיקה דברי שבח כלפי תפקיד התקשורת בחשיפות שחיתות ציבורית, כפי שנאמרו בפסיקה המאוחרת. בעשור זה גם ביקר השופט עציוני¹⁵ את המעבר של העיתונות הישראלית מתפקיד "העיתונות המרווחת" על אירועים פוליטיים לתפקיד "העיתונות החוקרת" פרשיות אלה, וכך כתב:

"מנהג חדש בא למדינה - העיתונאים הפכו לחוקרים בפרשיות פליליות, וכלי התקשורת הממלכתיים אינם מפגרים אחרי העיתונות ומרימים גם הם את תרומתם ליצירת אווירה אשר עלולה להשפיע לרעה על התנהלות החקירה. נראה שבלהט הסנסציה נשכח מכל האחראים לפרסומים שאין די שייעשה צדק, אלא יש חשיבות מכרעת שהצדק גם ייראה [...] בטוחני שעיתונות אחראית ואמצעי תקשורת רציניים יבינו שלא זו הדרך".

פסק דין זה ואחרים¹⁶ משקפים ניסיון להגן על בית המשפט מפני פלישתה של התקשורת לתחום העשייה המשפטית. עולה מהם תפיסה הגמונית ביחס לדרך שבה על התקשורת לסקר את המשפט: בית המשפט מייצר את המסרים בהחלטותיו השיפוטיות, ואילו תפקידה של התקשורת הוא רק לדווח על החלטות שיפוטיות. בית המשפט מציג, וכל ניסיון לחקירה עצמאית של העיתונאות פוגע בהליך הוגן, והוא פסול מעיקרו. פן נוסף לתפיסה זו הוא הקריאה לתקשורת "לשרת" את ערכיהם של בית המשפט ושל החברה כולה. לדוגמה, בפסק דין של נהג צעיר שדרס תאומים בעגלתם ושמשפטו זכה לסיקור נרחב,¹⁷ התקשורת מוצגת כאמצעי לחינוך הציבור ולהרתעתו כחלק מן המלחמה בתאונות הרכבים. בפסקי דין שניתנו באמצע שנות התשעים נעלמה הביקורת על העיתונות החוקרת, שהייתה לסוגה עיתונאית מקובלת בעיתונות המערבית (כספי ולימור, 1996), והשופטים גם הדגישו את יכולתה של התקשורת לסייע לתיקון נורמות מעוותות. ואולם נמשכה הביקורת על הסגנון הסנסציוני ועל הפגיעה בשם הטוב של הנאשמים בטרם הוכחה אשמתם.¹⁸

בראשית שנות האלפיים נעלמה כמעט לחלוטין מפסקי הדין הביקורת על הסגנון של סיקור המשפט בתקשורת. עם זאת, בין השנים 2006-2008 הגיעה הביקורת בפסקי דין במשפטים מתוקשרים לשיא חסר תקדים בהיקפה ובחריפותה. הביקורת בפסקי דין אלה מופנית כלפי שלוש תופעות: פגיעה בחזקת החפות

של חשודים בעברות שחשפה התקשורת; הסקת מסקנות משפטיות מוקדמות בתקשורת בהתבסס על חלקים מחומר הראיות הנידון במשפט המתנהל במקביל; הפעלת לחץ תקשורתי על השופטים לפסוק בהתאם לציפיות התקשורת המדווחת. במחצית שנות האלפיים נפוצה בערוצי הטלוויזיה סוגת תכניות התחקירים. ביקורתם של השופטים בפסיקה התמקדה בנטייה להציג חשודים בעברות שחשפה התקשורת כמורשעים, אף שטרם הועמדו לדין.¹⁹ בניגוד לפסקי הדין מן העשורים הקודמים,²⁰ השופטים אינם דורשים להגביל את "האקטיביזם העיתונאי", דהיינו תחקירים יזומים של התקשורת לגילוי עברות פליליות. זאת ועוד: באמצע שנות האלפיים הפנו השופטים את ביקורתם הן כלפי פרסום חומרי חקירה שטרם נידונו בבית המשפט הן כלפי פרסום קביעות משפטיות נחרצות המסתמכות על חומרי ראיות חלקיים אלה.

בית הדין הצבאי המחוזי בדרום²¹ זיכה מכל אשמה את סרן ר', שהיה מפקד מוצב "גירית" ברצועת עזה והואשם בפרשת וירוא ההריגה של נערה בת 14 שנכנסה למוצב. מיד לאחר הגשת כתב האישום שודר בתכנית "עובדה" עם אילנה דיין בערוץ 2 תחקיר שהתבסס על עדויות חיילים שהיו מסוכסכים עם המפקד הנאשם ועל קטעים מצולמים ש"בושלו" מחומר הראיות ונחזו כמפלילים. השופטים מבקרים את השטחיות העיתונאית, את הבורות המקצועית ואת היומרות של העיתונאים החוקרים, אך נזהרים שמא יתפרשו דבריהם כערעור על חשיבותו הציבורית של מוסד התקשורת:

"ייאמר מיד כי לא יכול להיות ספק באשר לתפקיד המרכזי שהתקשורת ממלאת במשטר דמוקרטי. לתקשורת תפקיד מכריע בחשיפת ליקויים של מוסדות השלטון ונבחרי הציבור, וידיה רב לה גם בהגנה על האזרח הקטן מפני אטימותן של הרשויות [...] ואולם עליה להכיר במגבלותיה [...] במיוחד הדברים אמורים כאשר עסקינן בפעילות מבצעית שלעתים רב בה הנסתר על הגלוי, ופעמים שהבנתה על בורייה מחייבת ידע מקצועי שלא תמיד קיים אצל העיתונאים שמבקשים לעסוק בכך".

בהליך אזרחי שהתנהל בבית המשפט המחוזי בירושלים²² נתקבלה תביעת לשון הרע של סרן ר' נגד העיתונאית ד"ר אילנה דיין ונגד החברה המפיקה והמשרדת "טלעד", והן חויבו לפצות את התובע ב-300,000 שקלים ולשלם לו הוצאות משפט בסכום 80,000 שקלים נוספים. בפסק דין זה מגדיר השופט סולברג את פרסום חומרי חקירה כ"זלזול בלתי נסבל בטהרתו של ההליך הפלילי" ומעלה תהייה חריגה בפסיקה הישראלית שמא הגשת כתב האישום לבית הדין הצבאי נגד הקצין אינה מייתרת את הצורך בדיון ציבורי: "ספק עד כמה היה עניין ציבורי בשידור חומרי חקירה ביום שבו ממילא הוגש כתב אישום". לראשונה בישראל

ערך בית המשפט גם בחינה דקדקנית של הזיקה בין שגרות העריכה הטלוויזיונית: השילוב בין החומרים הוויזואליים לקריינות והשימוש באילוסטרציה ובין הפגיעה בשמו הטוב של התובע. לאחר פרסומו עורר פסק דין זה תגובות נזעמות במקצת מאמצעי התקשורת, ונתפס כהתערבות שיפוטית חסרת תקדים בעבודה העיתונאית וכאיום ממשי על חופש העיתונות בישראל.²³ מנגד, זכה סרן ר', שהגיש את התביעה, בפרס "האגודה לזכות הציבור לדעת", המזוהה עם הימין.²⁴

מאפייני סגנוני נוסף ב"תקשורת החדשה", שעורר ביקורת בפסיקה, הוא עירוב הדעה והעובדה, שהשופטים ראו בו הפעלת לחץ תקשורתי גלוי על השופטים להגיע לתוצאה שיפוטית הנתפסת כ"נכונה" בעיני העיתונאים. ביקורת ברוח זו נשמעת בגזר הדין שהפחית את עונש המאסר שהוטל על עוה"ד אביגדור קלגסבלד, שהודה והורשע בגרימת מותם של אם ובנה בתאונת דרכים,²⁵ בפסק הדין של שר המשפטים לשעבר חיים רמון²⁶ ובהחלטת בית המשפט העליון לדחות את העתירות נגד הסדר הטיעון שנחתם עם הנשיא לשעבר משה קצב.²⁷ שופטיו של רמון²⁸ קובעים בפעם הראשונה בפסיקה כי התקשורת פעלה מאינטרס ברור להטות את המשפט לטובתו של רמון.²⁹ הייחוס של שיקולים זרים לתקשורת מהווה ערעור חסר תקדים בפסיקה הישראלית על הגינותה של התקשורת והצגתה כמי שבוגדת באתוס העיתונות בישראל.

הפסיקה בראשית שנות האלפיים גם משקפת לראשונה הכרה בלחצים המקצועיים המופעלים על התקשורת המסקרת את המשפט והבנה להם: "האקלים הציבורי מבכר 'חשיפות בלעדיות' ו'גילויים חדשים', מן העיסוק האפרורי והמשעמם לעתים [...] בהוראות החוק". הנה כי כן, בשנות האלפיים השופטים מאמצים את ה"מבט מבחוץ" של אנשי התקשורת (Haltom, 1998). בעשור זה השופטים התרחקו מן הציפיות לשיח הגמוני, שהיה משאת נפשם בעבר, ובו-זמנית גם מסרטטים דגם חדש של תפקיד התקשורת בכית המשפט. בערעורו של עוה"ד קלגסבלד, השופטים מציגים מושגים חדשים להגדרת תרומתה החברתית של התקשורת החוקרת והביקורתית ומביעים את הערכתם להשפעתה על זירוז הליכי קבלת החלטות במסד (כספי, 2007) וליכולותיה לקבוע סדר יום ציבורי נכון (Entman, 1993; Schudson, 1996; Tankard, 2003). ואולם השופטים תובעים מן התקשורת לשמור על הגבולות של סיקור המשפט, כפי שהם מוגדרים בחוק ובאתיקה העיתונאית, ולהותיר את מלאכת השיפוט משוחררת מהתערבות חיצונית:

"אל לגבולות שלא לחינם סורטטו בין שני התחומים, המשפט והתקשורת, לאבד מדמותם [...] פרטים מוכמנים מחדרי חקירות נמסרים במהדורת ערב. ראיות שמקומן בתיקי חקירה נחשפות בידי כתבים בשמם של

מקורות יודעי דבר. עדי מפתח נשלחים אחר כבוד, לא בידי רשויות החקירה דווקא, כי אם בידי עיתונאים, אל מכשיר הפולגרף למען יראו הכול אם דוברי אמת הם. בבוקרו של יום עשוי אדם לגלות כי הוא אשם, ולעת ערב כי זכאי הוא - הכול תלוי בפרשן, בכתב ובעורך היומי".

לסיכום, אפשר לראות בפסקי הדין המבקרים את מאפייני הסגנון של התקשורת הישראלית התפתחות שעיקריה הם שינויים במוקדי הביקורת השיפוטית ובמידת החריפות שבה. אפשר גם להצביע על זיקה בין הביקורת השיפוטית ובין התמורות שחלו במקביל בסיקור המשפט בתקשורת הישראלית. בשני העשורים הראשונים בפסיקה הישראלית ביצר בית המשפט את מעמדה של הדמוקרטיה הישראלית ונזהר מביקורת גורפת על התקשורת, ביקורת העלולה להתפס כערעור על חופש העיתונות. ביקורתם של השופטים בפסקי הדין נקודתית, והיא מופנית כלפי פגיעת התקשורת בחפותו של הנאשם בטרם הסתיים משפטו ובסגנון הסנסציוני המחריף את הנזק הנגרם לנאשם.

משנות השבעים ואילך הפגין גם בית המשפט בישראל ביקורת כלפי התקשורת והצהיר על ציפיותיו ממנה לא לחקור אלא לדווח בלבד ולהראות אחריות חברתית כדי לשמור על עליונותו של בית המשפט. ביקורת שיפוטית זו היא תגובה לנטישת הדגם "הקונסוציונלי", שאפיין את יחסי הגומלין בין התקשורת הישראלית ובין מוסדות החברה עד מלחמת יום הכיפורים (כספי ולימור, 1992; ברזילי, 1996) והתאפיין בביצור מעמדם של מוסדות החברה בישראל.

במקבץ פסקי דין משנות התשעים התחוור כי הפסיקה הישראלית לא הגיבה מיד לשינויים שעברה התקשורת המשפטית הגלובלית. נדמה שהביקורת בפסיקה על הסגנון של סיקור המשפט בתקשורת נחלשת בהדרגה כמעין "הרמת ידיים" נוכח ההתרחבות בסיקור התקשורת והעלייה בממדי הביקורת נגד השופטים (זר-גוטמן, 2006). ואולם בפסיקה שבין השנים 2006 ועד לסיום תקופת המחקר התעורר גל ביקורת חריפה על התערבותה של התקשורת במשפט ועל פגיעתה במשפט ההוגן. זאת בתגובה לסיקור האינטנסיבי והפורץ את מגבלות החוק בפרשות נשיא המדינה בעבר משה קצב, שר המשפטים בעבר חיים רמון ועוה"ד אביגדור קלגבסבלר. בתקופה זו התחדשו הקריאות לאחריות חברתית ולהסדרת התנהלותה של התקשורת בחוק, ועם זאת, השופטים מקפידים על דברי שבח לתקשורת כמוסד חברתי.

נראה שהשופטים אינם מרגישים מחויבים לבצר את מעמדו של בית המשפט כשומר על עקרון חופש הביטוי, כפי שהרגישו בימיה הראשונים של המדינה, הצעירה. הסיבה לרטוריקה המבליטה את חיוניותו של מוסד התקשורת בחברה,

שתהיה נקודת מוצא מאזנת לביקורת המוטחת בו, היא אסטרטגית: ניסיון למגננה מפני התקפות נוספות על השפיטה בתקשורת ובלימת טענות שמצרים את חופש העיתונות.

דיון ומסקנות

מחקר זה מצטרף לשורת מחקרים קודמים הדנים בשינויים בהתנהלותם של מערכות ושל שחקנים פוליטיים בתגובה לסיקור תקשורתי בולט ומתמשך, והוא מרחיב את תכניו אל קהילת השופטים בישראל. למרות הדמיון בין התהליכים שהתרחשו במערכת המשפט בישראל בעקבות הסיקור התקשורתי ההולך ומתרחב ובין התהליכים שהתרחשו במערכת הפוליטית, נתגלו הבדלים בולטים בין ממצאינו ובין ממצאי המחקרים במערכת הפוליטית. בניגוד לאימוץ ה"היגיון התקשורתי" בידי הפוליטיקאים, באמצעות התאמת שפתם ולוח הזמנים שלהם לצורכי התקשורת (Mazzoleni & Schulz, 1999; Kepplinger, 2002; Stromback, 2008), במחקרנו נמצאו בלמים בפני חדירת ההיגיון התקשורתי למערכת המשפט. נציין כי במחקרן של שרוט וספרנגר (Schrott & Spranger, 2006) נמצא כי הסתירות בין ה"היגיון המוסדי" של מוסדות חברתיים ובין ה"היגיון התקשורתי" מגבילות את חדירתו של ההיגיון התקשורתי לתחומם. לטענתנו קיימת סתירה עמוקה בין ההיגיון המשפטי ובין ההיגיון התקשורתי. הטבלה להלן מציגה את מוקדי השוני שבין ההיגיון המשפטי ובין ההיגיון התקשורתי שהתגלו במחקר זה ובמחקרים קודמים:³⁰

טבלת מוקדי השוני בין ההיגיון המשפטי ובין ההיגיון התקשורתי

היגיון משפטי	היגיון תקשורתי
העמקה ומתן זמן לצדדים למצות את הליך הדיון	מהירות והתמקדות בתוצאה
פתרון סכסוכים ומציאת איזון בין אינטרסים מנוגדים	הבלטת עימותים
הסתרת דמותו של השופט היחיד בכינוי המוסדי "בית המשפט"	עניין בדמויות עצמן ("פרסונליזציה")
מיסוך והסתרה של הוויכוחים הפנימיים בדרך להחלטה השיפוטית	חתימה לשקיפות ולפרסום מלא ולהגמשת מגבלות החוק על הפרסום

מטבלה זו אפשר לראות כי בין המוסד השיפוטי למוסד התקשורתי רובץ פער עמוק מצד הרציונל השונה, המעצב את התנהלותם של שני מוסדות חברתיים

אלה. בניגוד לציפיותיה של התקשורת, ההיגיון המשפטי חותר להעמקה, לרמת מיסוד גבוהה ולשקיפות מוגבלת. גם האתוס השיפוטי הוותיק ודימויי המקצוענות, האוטונומיה והריחוק מזירת דעת הקהל (Davis, 1994), שמבקש בית המשפט לשמר, סותרים את שאיפותיה המקצועיות של תעשיית המדיה. "ההיגיון התקשורתי" חותר לפרסום מהיר, צעקני, דרמטי ופולשני, הנוגד את מטרותיו של המוסד השיפוטי. והנה, למרות הפערים, במהלך השנים חדר ההיגיון התקשורתי גם לקהילת השופטים בישראל וחולל בה תמורות במגוון מישורים. ברם במחקר זה נתגלו גם מעצורים פנימיים בפני הליך חברתי זה. ראשית נציג את השינויים שחולל ההיגיון התקשורתי בשפיטה, ולאחר מכן - את הגורמים הבולמים את היקף התהליך.

השינויים שחולל ההיגיון התקשורתי בקהילת השופטים

התמורות בסגנון של סיקור המשפט בתקשורת הישראלית וחדירת ההיגיון התקשורתי התרחשו במקביל להרחבת תפיסת התקשורת של השופטים, כפי שהתגלה בהבדלים בין שופטים בדימוס ובין שופטים מכהנים ובהבדלים בהתייחסותם של השופטים לתקשורת בשתי נקודות הזמן שבהן נערכו הראיונות. הרחבה תפיסתית זו מתבטאת בגמישות ובהסתגלות שהתפתחו במרוצת השנים כלפי מאפייניו הסגנוניים של סיקור המשפט בתקשורת. השופטים מפגינים "מבט מבחוץ" ביקורתי (Haltom, 1998) כלפי המקצוע העיתונאי, כשהם מגלים השלמה עם ממד הסנסציה בסיקור המשפט והבנה ללחצים המסחריים המעצבים את שיקול הדעת העיתונאי. בנוסף לכך, במרוצת השנים השופטים למדו להכיר בחוסר יכולתה של התקשורת לממש את אתוס הדיווח הניטרלי-אובייקטיבי בשל הלחצים המופעלים עליה, אך גינו את עירובי התחומין שבין עובדה ודעה בסיקור העיתונאי.

ניצני שינוי נוסף התגלו ביחסם של השופטים לממד הביקורת בסיקור המשפט בתקשורת. זר-גוטמן (2006) סבורה שכמו מערכות משפט אחרות בעולם (Kosar, 2007), גם למערכת המשפט בישראל יחס דו-ערכי כלפי הביקורת המוטחת בה באמצעי התקשורת בישראל. במחקר זה מתחוויר כי למרות דימוי החסינות שמבקשים השופטים לייצר (Davis, 1994) הצליחה הביקורת על מערכת השפיטה, המתפרסמת בתקשורת, לעורר הרהורים אצל מקצת מן השופטים ביחס לאחריות המערכת לביקורת זו. מקצת מן השופטים הצביעו על זיקה בין העלייה בביקורת ובין מדיניות האקטיביזם השיפוטי והפוליטיזציה במערכת המשפט. אמנם אפשר לומר כי הטענה לפוליטיזציה של המינויים במערכת המשפט מגלגלת את האחריות לביקורת על המשפט לפתחה של המערכת הפוליטית, ברם יש

חשיבות לעובדה שלמרות טענות השופטים שהביקורת בתקשורת מגמתית, מוטה ומהווה איום על עצמאותה המוסדית של מערכת המשפט, הסתמנה אצל חלק מן השופטים מגמת אימוץ של אותן נקודות המבט הביקורתיות של התקשורת על מערכת המשפט.

גם בפסיקה הכתובה נמצאו תמורות שלהן זיקה להרחבת הסביבה התקשורתית של בית המשפט ולשינויים הסגנוניים והערכיים בתקשורת. בפסיקה ניכר תהליך הסתגלות לנוכחות התקשורת, ונעלמה הביקורת שנשמעה בשנות השישים והשבעים על מאפייניה הצעקניים. מנגד, בפסקי הדין שניתנו בשנות האלפיים החלו השופטים להתריע מפני פגיעה בערכי המשפט ההוגן בעקבות עירוב הדעה והעובדה ב"תקשורת החדשה".

בנוסף לכך חל גם שינוי ביחס הפסיקה לתחקירים העיתונאיים, ובניגוד לשנות השבעים השופטים משבחים את חשיפותיה הציבוריות של העיתונות החוקרת לצד הביקורת שהם מעלים. ייתכן שהדגשת תרומתה של התקשורת לחשיפת שחיתויות בחברה נועדה למנוע התייחסות לביקורתם החריפה של השופטים על פגיעתה של התקשורת החדשה בחזקת החפות של הנאשם ובזכותו למשפט הוגן, כערעור על חופש העיתונות.

חדירת ההיגיון התקשורתי לשפיטה משתקפת במיוחד בעלייה בחשיבות המיוחסת למדיניות התקשורתית של בית המשפט ובעצם הריכוך וההגמשה בכללי האתיקה לשופטים (2007) ביחס להופעות שופטים בתקשורת בנסיבות חירום. במחקר התגלה כי השופטים בדימוס ייחסו בתחילה חשיבות משנית למדיניות התקשורתית של בית המשפט, אך שינו בהדרגה את עמדתם. דומה שהפורמליזם המשפטי, שהיה מקובל מאוד בעת כהונתם של השופטים בדימוס והתבטא בריחוק מן החברה ומן התקשורת, העניק להם אפוא הרגשת חוסן מהשפעותיהן. לכן הם ייחסו חשיבות פחותה לפעילות הדוברות.

לעומתם, מראשית כהונתם השיפוטית השופטים המכהנים היו עדים להתגברות הסיקור של המשפט בתקשורת ולהצהבתו ואף חוו את עוצמת הביקורת והטענות לפוליטיזציה של בית המשפט. מאחר שהשופטים המכהנים לא התנסו בכהונתם בתקופה של נבדלות ומורמות מעם בחברה הישראלית, הם חששו יותר מן השופטים בדימוס דווקא מכוחה של התקשורת והרגישו "מותקפים" וחסרי יכולת להגיב. למרות משפוט החברה בישראל, המסמל את בליעתה של התרבות הישראלית בלועו של הרכיב המשפטי (גלנור, 2004), מרגישים השופטים המכהנים כי התקשורת דווקא, המשוללת סמכויות אכיפה כמו המשפט, פולשת להליך המשפטי ומכריעה את כוח השכנוע שלו בזירת הדיון הציבורי.

מתחוויר כי בין שתי נקודות הזמן שבהן נערך המחקר חל קירוב בין דעותיהם של השופטים בדימוס ובין אלה של השופטים המכהנים ביחס לצורך בשינוי

התנהלותה המקצועית של מחלקת הדוברות. כנראה ככל שהפך הסגנון של סיקור המשפט בתקשורת החדשה לביקורתי ולדעתני, כך סברו כל השופטים שהשתתפו במחקר שמחלקת הדוברות חייבת להתאים את גישתה לתמורות הפוקדות את סיקור המשפט בתקשורת העכשווית.

ברם עמדות המוצא השונות של השופטים בעבר ובהווה מעצבות את הפער בעמדותיהם לגבי מידת הריחוק והבידול (Davis, 1994) הרצויה מן העיתונאים במפגשים אישיים. על כן, שלא כשופטים בדימוס, השופטים המכהנים קוראים לשינוי המדיניות התקשורתית של בית המשפט ומוכנים גם למפגשים קבוצתיים עם נציגי התקשורת. כנראה הרגשת החולשה כלפי התקשורת והפחד מפגיעה במעמד האישי בתקשורת הם המריצים את השופטים המכהנים לחפש אסטרטגיות הממתנות את הריחוק המסורתי ולהסכים להתגמש בעזרת שיח קבוצתי. לטענתנו השינויים בעמדות השופטים בדימוס כלפי הצורך בדוברות פעילה יותר מזו הנוהגת כיום, השינוי בעמדות כלפי מידת הריחוק מן התקשורת והקריאות שנשמעו במחקר להקלת מגבלות האתיקה החלות על השופט במגעו עם התקשורת - כל אלה מצביעים על תהליך הפנמה מסוימת של ההיגיון התקשורתי. הביטוי הבולט ביותר של חדירת ההיגיון התקשורתי לתחום המשפט הוא תופעת ההדלפות מן השופטים לתקשורת. ביתר שאת ובעוצמה רבה יותר משאר ממצאי המחקר, תופעת ההדלפות מצביעה על עומק השינוי שפקד את מערכת המשפט בהשפעת התקשורת. בית המשפט היה בעבר מוסד סגור ומסוגר, ששמר על דימויו המקצועי והעליון באמצעות אסטרטגיה תקשורתית שדמותה הייתה ריחוק ומגעים מינימליים עם התקשורת. היום, בדומה לפוליטיקאים, עושים השופטים שימוש באסטרטגיית ההדלפות, הנפוצה בתקשורת הפוליטית (כספי ולימור, 1996; גלילי, 2008). לטענתם של כספי ולימור (1992), ההדלפות הן תגובה למגמות חשאיות וסודיות בארגונים שבהם קיימת דבקות מופרזת בחשאיות ובהסתרת מידע, או שבולט בהם חסרונם של הרגלים ברורים ומסודרים לפרסום מידע. מלבד זאת ההדלפה מסמלת מאבק בלתי מוכרע בין עמדות שונות בתוך הממסד. ממצאי מחקרנו תואמים טענות אלה. במחקרנו התגלה מתח בין השופטים המכהנים ובין הדוברות ונשיאי בית המשפט ביחס למדיניות התקשורתית של קברניטי המערכת. זאת ועוד: נוצר משבר אמון בין השופטים המכהנים ובין נשיאיהם, המתבטא בהרגשתם של השופטים בערכאות הנמוכות כי הנשיאים שולטים בדוברות ועושים בתקשורת שימוש פוליטי אך ורק לצורכיהם. אם כך, נראה שההדלפות מן השפיטה אל התקשורת מעידות על מאבקים פנים-מערכתיים הנובעים מהליך חדירת ההיגיון התקשורתי. והנה, למרות ממצאים אלה קיים הבדל בין המצב במערכת המשפט בארץ, בעקבות חדירה של ההיגיון התקשורתי, ובין

זה שבמערכות הפוליטיות בעולם המערבי. במחקרנו נמצא שבמערכת המשפט קיימים גורמים בולמים הממתנים את ההשלכות של אימוץ ההיגיון התקשורתי.

גורמים הבולמים את חדירת

ההיגיון התקשורתי למערכת המשפט

שרוט וספרנגר (Schrott & Spranger, 2006) הצביעו על מספר מאפיינים מוסדיים הממתנים את ההשלכות של אימוץ ההיגיון התקשורתי, כגון פערים רחבים בין ההיגיון התקשורתי ובין ההיגיון הממסדי, רמת מיסוד גבוהה, שקיפות ציבורית מוגבלת, היעדר גוף נוסף וחלופי לפעילותם ועוד. קריטריונים אלה קיימים במערכת המשפט. בסופו של דבר, אין תחליף מוסדי לבית המשפט, וגם שקיפותה של מערכת המשפט מוגבלת. מלבד צווי איסור הפרסום שמוציא בית המשפט בעניינים שונים המתנהלים בפניו, גם תוכני הוויכוחים בין השופטים הדנים במשפטים במשותף, טרם הגיעם לתוצאה השיפוטית הסופית, חסויים בפני התקשורת.

תנאים נוספים הקשורים למיתון השפעת התקשורת על מערכת המשפט הם הפערים העמוקים בין ההיגיון המשפטי ובין ההיגיון התקשורתי והאתוס הפורמלי המגובש ביחס למותר ולאסור בקשרים עם התקשורת. ממצאי מחקרנו מעידים כי אתוס זה מעצב את תפיסת התקשורת ואת התנהלותם של השופטים, למרות השינויים שהתחוללו במקביל להרחבה של התקשורת החדשה, וכי הוא בולם את היקף חדירתו של ההיגיון התקשורתי למערכת המשפט.

על חוזקו של האתוס השיפוטי אפשר ללמוד מן הסתירה בסוגיית אחריותה של התקשורת למעמדו הציבורי של בית המשפט. למרות התובנות שמגלים השופטים ביחס ל"קוד הפעולה" של התקשורת העכשווית, הם מבטאים כמיהה נוסטלגית וציפיות מן התקשורת לאמץ בחלקו את דגם העבר ביחסי הגומלין שבין התקשורת ובין מוסדות החברה בישראל ולגונן על מעמדו של בית המשפט בשיח הציבורי. השופטים מתבססים בדבריהם אלה על הדגם הקונסוציונלי של הצייתנות לממסד, דגם שאפיין את היחסים בין מוסדות השלטון ובין התקשורת בעבר (ברזילי, 1996; Peri, 2004). דגם זה מתואר בהתגייסות התקשורת לשימור מעמדם של המוסדות המבטיחים יציבות חברתית, תמורת התנגדותם של המוסדות לשימוש באמצעים משפטיים נגד התקשורת. הסכמים "ג'נטלמניים" אלה היו נהוגים בימי הזוהר של ועדת העורכים (כספי ולימור, 1992). התקשורת הישראלית זנחה דגם זה לאחר מלחמת יום הכיפורים, ותחתיו אימצה את דגם העיתונות החוקרת, הספקנית והנשכנית, ששיניה ננעצות בעקביהם של המוסדות המרכזיים בחברה הישראלית. נראה שהתמיכה, החזקה עדיין, באתוס השיפוטי הוותיק בדבר עליונותו וייחודו

של תחום המשפט בחברה מעצבת את תפיסת השופטים שאפשר להגיע לפתרון המבוסס על "חזרה בתשובה" של התקשורת, על שיתוף פעולה עם מערכת המשפט.

השפעת האתוס השיפוטי נגלית גם בניתוחו של תהליך השינוי התפיסתי שהתחולל בשפיטה ביחס להיקף השיח המותר בין המשפט לתקשורת. למרות הנכונות להגמיש את השיח עם התקשורת באורח קבוצתי עדיין רבה ההתנגדות למתן ראינות לתקשורת ולקיום שיחות רקע עמה, ויותר מכול - להדלפות הישירות משופטים לעיתונאים. מתברר כי חוזקו של אתוס השפיטה הקלסי בקרב השופטים בישראל, התובע ריחוק מדעת הקהל, גורם להתנגדות לאסטרטגיות תקשורתיות המאפיינות מוסדות פוליטיים. התמיכה במערך הסכמות והאמון בצורך בעצמאות השפיטה משמשים בלם לחדירת ההיגיון התקשורתי לקהילת השופטים, שאותו מפעילים השופטים כמו ידיהם. מתחוור כי מעצור זה עמיד בפני השינויים שחוללה התקשורת החדשה במוסדות החברה האחרים.

אם כן, מחקר זה תורם לדיון הציבורי העכשווי בישראל על אודות השפעתם האפשרית של השינויים בתקשורת על תפקודם של השופטים, והוא מאיר את יחסם של השופטים אל התקשורת. ממצאי המחקר מראים שהאתוס השיפוטי הפורמלי ביחס לתקשורת עודנו חזק בישראל יותר משהוא במדינות המערב האחרות, והוא מונע חדירה מלאה של ההיגיון התקשורתי אל ליבת השפיטה. ברם מתחוור כי השינויים הטכנולוגיים והסגנוניים בסביבה התקשורתית של קהילת המשפט בישראל פגמו באחידות שאפיינה בעבר את עמדותיהם של השופטים כלפי התקשורת. ייתכן שהמשך תהליך האימוץ של ההיגיון התקשורתי בקהילת השופטים יגביר את הביקורת הפנימית על המדיניות התקשורתית של הנהלת בית המשפט ויחריף את המתח בסוגיה זו. אפשר שיגברו ההדלפות ממערכת השפיטה, ויתחוללו שינויים נוספים, מבניים ואתיים, ביחסים הממסדיים והלא פורמליים של השפיטה עם התקשורת, שינויים שיעצימו את הדמיון בין מערכת המשפט ובין המערכות הפוליטיות.

הערות

- 1 זרחין, ת' (14.3.2008), דעת יחיד, הארץ, עמ' 5; זרחין, ת' (26.10.2008), שלום גננת, הארץ, מוסף, עמ' 43-48; ברגמן, ר' (15.1.2010), כתב האישום שלי, ידיעות אחרונות, עמ' 14-16; בן-עתו, ה' (15.2.2010), התנצלות עילגת, ידיעות אחרונות, עמ' 3.
- 2 צימוקי, ט' (15.2.2010), חופשת השעיה, ידיעות אחרונות, עמ' 2.
- 3 רואה, ע' (15.10.2006), המירוץ אחר הפרסום, TheMarker, עמ' 12-13; ארטו, ע' (19.2.2010), בייניש נגד "ידיעות אחרונות", ישראל היום, עמ' 9.

הגלימה השחורה והעיתונות הצהובה: יחסם של השופטים אל התקשורת בישראל 51

- 4 שרביט, נ' (22.4.2007), מלכי הרייטינג, גלובס, עמ' 16-18; גורלי, מ' (11-12.9.2008), פופוליזם והתלהמות, גלובס, עמוד אחורי.
- 5 אוקון, ב' (14.2.2010), הפרקליט כטוקבקיטט, ידיעות אחרונות, עמ' 3; פלדמן, א' (19.2.2010), על שופטים וחמורים, הארץ, השבוע, עמ' 5.
- 6 בראש הוועדה שמינה נשיא בית המשפט העליון באותם ימים, פרופ' אהרן ברק, עמדה שופטת בית המשפט המחוזי בירושלים יהודית צור, וכיהנו בה שופטים מכהנים, שופטים בדימוס ודובר בתי המשפט הראשון עו"ד גורלי.
- 7 עשרה שופטים בדימוס ועשרה שופטים מכהנים רואיינו בין התאריכים 22.3.2005-23.5.2005 (לצורך עבודת גמר לתואר שני). חמישה שופטים בדימוס וחמישה שופטים מכהנים נוספים רואיינו בין התאריכים 15.2.2008-2.10.2007. כמו כן נערכו ראינות חוזרים עם השופטים הראשונים.
- 8 פרופ' ברק מתייחס לסקר שערך מכון גאלופ (2007) בעבור ארגון Transparency International ושפורסם בעיתון "גלובס" (שרביט, נ' [1.4.2008], סקר: 54% מהציבור סבור כי יש שחיתות במערכת המשפט, גלובס, עמ' 4).
- 9 לשם הדוגמה ציטטה השופטת מן המאמר הבא: עורך הארץ (24.2.2008), זו לא ביקורת, זו הסתה, הארץ, עמ' 5.
- 10 סנגוריו של איש העסקים נחום מנבר, שהורשע בעברות ביטחוניות, טענו כי השופט אמנון סטרשנוב קיים קשרים אסורים עם עו"ד פנינת ינאי וטען בפניה כי היה נתון ללחצים פוליטיים. חקירת המשטרה ניקתה את השופט סטרשנוב מכל חשד להטיית דין.
- 11 למעט מקרים ספורים שתועדו בארצות הברית (McLaughlin, 2004).
- 12 יועז, י' (13.11.2005), ברק מתנגד למינוי גביון: האג'נדה שלה אינה ראויה, הארץ, עמ' 1; יועז, י' (2.12.2006), האג'נדה של רותי, הארץ, מוסף שבועי, עמ' 3-5.
- 13 בע"פ 232/55 היועץ המשפטי לממשלה נ' מלכיאל גרינוולד, פ"ד יב, 2017.
- 14 בע"פ 126/62 דיסנציק ואח' נ' היועץ המשפטי, פ"ד יז, 169.
- 15 ב"ש 9/75 מזל מזרחי נ' מדינת ישראל, פ"ד ל (3), 838.
- 16 ע"פ 88/86 ישראל צוקרן נ' מדינת ישראל, פ"ד מ (4), 209.
- 17 בע"פ (מחוזי ת"א) 1456/91 מדינת ישראל נ' אורון ערן, דינים מחוזי, כרך א, 44.
- 18 ת.מ. (שלום ת"א) 4388/95 מדינת ישראל נ' אלי דנון (לא פורסם; ניתן ביום 21.12.1995).
- 19 ת"פ (שלום ת"א) 10047/08 מדינת ישראל נ' גילה יעקב (לא פורסם; ניתן ביום 3.1.2008); ת"פ (שלום קרית-גת) 276/07 מדינת ישראל נ' שמעון חקמון (לא פורסם; ניתן ביום 23.9.2008); ת"פ (שלום ת"א) 8467/07 מדינת ישראל נ' פיטשון יהושע (פורסם בנבו; ניתן ביום 4.1.2009).
- 20 ב"ש 9/75 מזל מזרחי נ' מדינת ישראל, פ"ד ל (3), 838; ע"פ 88/86 ישראל צוקרן נ' מדינת ישראל, פ"ד מ (4), 209.

- 21 דר (בית דין צבאי מחוזי דרום) 400/04 תובע צבאי ראשי נ' סרן ר' (פורסם בנבו; ניתן ביום 10.5.2005).
- 22 ת"א (מחוזי י-ם) 8206/06 סרן ר' נ' ד"ר אילנה דיין, טלעד אולפני ירושלים בע"מ (פורסם בנבו; ניתן ביום 7.12.2009).
- 23 לדוגמה, יועז, י' (9.12.2009), חופש העיתונות בסכנה, גלובס, דיין וחשבוני, עמ' 14-15.
- 24 <http://www.ice.co.il/article.asp?catId=2&pgId=137807>
- 25 ת"פ (מחוזי ת"א) 71933/06 מדינת ישראל נ' אביגדור קלגסבלד (פורסם בנבו; ניתן ביום 8.2.2007).
- 26 ת"פ (שלום ת"א) 5461/06 מדינת ישראל נ' חיים רמון (פורסם בנבו; ניתן ביום 31.1.2007).
- 27 בג"ץ 5699/07, בג"ץ 5747/07, בג"ץ 5749/07, בג"ץ 5773/07, בג"ץ 5828/07, בג"ץ 4745/07 פלונית א', התנועה למען איכות השלטון בישראל, שדולת הנשים, עמותת "קולך", איגוד מרכזי סיוע, ויצ"ו, נעמ"ת, עוה"ד עמי פלמן נ' היועץ המשפטי לממשלה, פרקליט מחוז ירושלים (פורסם בנבו; ניתן ביום 26.2.2008).
- 28 ת"פ (שלום ת"א) 5461/06 מדינת ישראל נ' חיים רמון (פורסם בנבו; ניתן ביום 31.1.2007).
- 29 "אמצעי התקשורת עשו שימוש נלוו בכדיקות פוליאגרף לשלוש עדות ההגנה האחרונות, בניסיון ליצור בציבור את התחושה שהמשפט מתנהל בתקשורת ולא בבית משפט. תחושתנו הייתה שנעשים ניסיונות להטות משפט, לעתים באמצעות מסרים מוסווים, לעתים בבוטות. ליבנו היה גס בנאמר" (ת"פ [שלום ת"א] 5461/06 מדינת ישראל נ' חיים רמון [פורסם בנבו; ניתן ביום 31.1.2007]).
- 30 החוקרות שרוט וספרנגר (Schrott & Spranger, 2006) הבדילו בין ההיגיון התקשורתי ובין ההיגיון הפוליטי בטבלה ששימשה מודל לטבלה במחקר זה. טבלה זו מבוססת על ממצאי המחקר הנוכחי ועל מחקרים קודמים ביחס לשיח בין המשפט ובין התקשורת (Ericson, 1996; Nobles & Schiff, 2004).

רשימת המקורות

- אבניאלי, ד' (2001), חסינות אישי ציבור, תל אביב: ההוצאה לאור של לשכת עורכי הדין. בוגוש, ר' והולצמן-גזית, י' (2009), תיקים בתקשורת: בית המשפט העליון בעיתונות הכתובה, מגמות, מו, 62-85.
- ברזילי, ג' (1996), מדינה, חברה וביטחון לאומי: תקשורת המונים ומלחמות, בתוך ד' כספי וי' לימור (עורכים), אמצעי תקשורת המונים בישראל, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 645-662.

גלילי, א' (2008), פוליטיקה תקשורתית בת-זמננו, חלק א, תל אביב: רמות.
גלנור, י' (2004), משפט חיים ציבוריים בישראל, משפט וממשל, (1), 355-380.
זר-גוטמן, ל' (2006), מישורי הביקורת על התנהלות השופטים בישראל, משפט וממשל,
ט(2), 7-47.

כספי, ד' (2007), "Demidocracy": על דמוקרטיה מתוקשרת ונגעיה, קשר, 35, 6-14.
כספי, ד' ולימור, י' (1992), המתווכים, תל אביב: עם עובד.
כספי, ד' ולימור, י' (1996), אמצעי תקשורת המונים בישראל, תל אביב: האוניברסיטה
הפתוחה.

לויצקי, נ' (2006), העליונים, תל אביב: הספרייה החדשה, הוצאת הקיבוץ המאוחד.
לימור, י' וגבל, א' (2002), בעלות צולבת על אמצעי תקשורת: האם באמת יש השפעה
על התכנים?, קשר, 32, 28-36.

סומר, ה' (2007), ריצ'רד פוזנר על אהרון ברק: "דברים שרואים משם - לא רואים
מכאן?", הפרקליט, מט(2), 523-542.

פלג, ע' (2006), "טנגו מהוסס": יחסי השופטים והתקשורת בישראל, עבודת גמר לשם
קבלת התואר "מוסמך", אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן.
צור, י' (1999), דין וחשבון: הוועדה לבדיקת נושא ההסברה והדוברות במערכת המשפט
בישראל, ירושלים: משרד המשפטים.

רוזן-צבי, י' (2001), האם שופטים הם בני אדם? כינון דמות השופט בראי כללי הפסלות,
משפט וממשל, ח(1), 49-118.

שנער, ד' ומשה, מ' (1996), ריבוי ערוצים והפרטת השידורים בישראל: רטוריקה
ומציאות, בתוך ד' כספי (עורך), תקשורת ודמוקרטיה בישראל, תל אביב: הקיבוץ
המאוחד, עמ' 71-96.

שקדי, א' (2003), מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תיאוריה ויישום, תל אביב:
רמות.

כללי האתיקה לשופטים (2007). נדלה ביום 8.7.2010 מתוך www.knesset.gov.il

Bennett, W. L. (1988). *News: The politics of illusion* (2nd edition). New York:
Longman.

Bogoch, B. & Holzman-Gazit, Y. (2008). Mutual bonds: Media frames and
the Israeli High Court of Justice. *Law and Social Inquiry*, 33(1), 53-87.

Bonss, W. & Lau, C. (2003). The theory of reflexive modernization: Problematic,
hypotheses and research program. *Theory, Culture & Society*, 20, 1-33.

Brown, S. (2003). *Crime and law in media culture*. Buckingham: Open
University Press.

- Bybee, K. (2007). *Bench press: The collision of courts, politics, and the media*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Cappella, J. & Jamieson, K. (1997). *Spiral of cynicism: The press and the public good*. New York: Oxford University Press.
- Davis, R. (1994). *Decisions and images*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Drechsel, R. (1987). Uncertain dancers: Judges and the news media. *Judicature*, 70(5), 264-272.
- Entman, R. (1993). Framing towards clarification of fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- Ericson, R. (1991). Mass media: Crime, law and justice. *British Journal of Criminology*, 31, 219-249.
- Ericson, R. (1996). Why law is like news? In D. Nelken (Ed.), *Law as communication*. Dartmouth: Ashgate, pp. 195-230.
- Fiske, J. & Glynn, K. (1995). Trials of the Postmodern. *Cultural Studies*, 9(3), 501-521.
- Fox, R., Van-Sickel, R. W., & Steiger, T. L. (2001). *Tabloid justice: Criminal justice in an age of media frenzy*. London: Lynne Rienner.
- Fox, R. & Van-Sickel, R. (2007). *Tabloid justice: Criminal justice in an age of media frenzy* (2nd edition). London: Lynne Rienner.
- Gans, H. (1979). *Deciding what's news: A study of CBS nightly news, Newsweek and Times*. New York: Pantheon.
- Gies, L. (2005). The empire strikes back: Press judges and communication advisers in Dutch courts. *Journal of Law and Society*, 32(3), 450-472.
- Gies, L. (2008). *Law and the media: The future of an uneasy relationship*. Abingdon: Routledge-Cavendish.
- Greenhouse, L. (1996). Telling the court's story: Justice and journalism at the Supreme Court. *The Yale Law Journal*, 105(6), 1537-1562.
- Gudmundsdottir, S. (1995). The narrative nature of pedagogical content knowledge. In H. McEwan & K. Egan (Eds.), *Narrative in teaching: Learning and research*. New York: Teachers College Press, pp. 24-38.
- Haltom, W. (1998). *Reporting on the courts*. Chicago: Nelson-Hall.
- Hetherington, R. & Smith, J. (2007). Issues preference and evaluations of the U.S. Supreme Court. *Public Opinion Quarterly*, 71(1), 40-66.

- Hindman, E. (1997). *Rights vs. responsibilities: The Supreme Court and the media*. Westport: CT: Greenwood Press.
- Joyrich, L. (2006). Ordering law, judging history: Deliberations on court TV. In W. HuiKyong Chun & T. Keenan (Eds.), *New media, old media*. New York and London: Routledge, pp. 133-153.
- Kepplinger, H. (2002). Mediatization of politics: Theory and data. *Journal of Communication*, 52(4), 972-986.
- Kosar, D. (2007). Freedom of speech and permissible degree of criticism of judges in the jurisprudence of the court of human rights and the US courts. M.A. Thesis. Central European University, Budapest.
- Lincoln, Y. & Guba, E. (2001). Paradigmatic controversies contradictions and emerging confluences. In N. K. Denzin & S. L. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research*. London: Sage, pp. 63-188.
- Malleson, K. (1999). *The new judiciary: The effects of expansion and activism*. Brookfield USA, Singapore and Sydney: Ashgate.
- Mazzoleni, G. & Scultz, W. (1999). Mediatization of politics: A challenge for democracy? *Political Communication*, 16, 247-261.
- McLaughlin, J. (2004). Judge speak. *News Media and the Law*, 128(2), 2-6.
- Nobles, R. & Schiff, D. (2000). *Understanding miscarriages of justice: Law, the media, and the inevitability of crisis*. Oxford: Oxford University Press.
- Nobles, R. & Schiff, D. (2004). A Story of miscarriage: Law in the media. *Journal of Law and Society*, 31, 221-244.
- Olson, S. & Huth, D. (1998). Explaining public attitudes toward local courts. *Justice System Journal*, 20, 41-50.
- Peri, Y. (2004). *Telepopulism media and politics in Israel*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Rhode, D. (1999). A bad press on bad lawyers: The media sees research, research sees the media. In P. Ewick, R. Kagan, & A. Sarat (Eds.), *Social science, social policy, and the law*. New York: Russell Sage Foundation, pp. 139-169.
- Robben, J. (2004). Minding the media advice from judges, prosecutors and defense councils. *The Oregon State Bar Bulletin*, 8, 64.
- Rotunda, R. (2001). Judicial comments on pending cases: The ethical restrictions and sanctions – A case study of the Microsoft litigation. *University of Illinois Law Review*, 3, 611-627.

- Sauvageau, F., Schneiderman, D., & Taras, D. (2006). *The last word: Media coverage of the Supreme Court of Canada*. Vancouver-Toronto: UBC Press.
- Schrott, A. & Spranger, D. (2006). Mediatization and political negotiating institutions. Paper presented at the annual meeting of *The International Communication Association*, Dresden. Retrieved May 25, 2009 from http://www.allacademic.com/meta/p92379_index.html
- Schudson, M. (1996). *The power of news*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Schultz, W. (2004). Reconstructing mediatization as an analytical concept. *European Journal of Communication*, 19(1), 87-101.
- Sciarrà, D. (1999). The role of the qualitative researcher. In M. S. Kopele & L. A. Sucuki (Eds.), *Using qualitative methods in psychology*. London: Sage, pp. 37-48.
- Sherwin, R. (2000). *When law goes pop: The vanishing line between law and popular culture*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Staton, J. (2004). The impact of judicial public relations on newspaper coverage. Paper presented at the 2004 annual meeting of *The American Political Science Association*. Retrieved February 2, 2005 from <http://istaton@fsu.edu>
- Stromback, J. & Nord, L. (2006). Do politicians lead the tango? A study of the relationship between Swedish journalists and their political sources in the context of election campaigns. *European Journal of Communication*, 21, 147-164.
- Stromback, J. (2008). Four phases of mediatization: An analysis of the mediatization of politics. *International Journal of Press/Politics*, 13(3), 228-246.
- Tankard, J. (2003). The empirical approach to the study of media framing. In S. Reeve, O. Gandy, & A. Grant (Eds.), *Framing public life*. New Jersey: Lawrence Erlbaum, pp. 95-107.
- Wilkinson, B. & Schulman, S. (2003). When talk is not cheap: Communications with the media: The government and other parties in high profile white collar criminal cases. *The American Law Review*, 39(2), 203-223.